

Izvorni znanstveni rad
UDK 821,163.42.09-1 Zamagna, M
Primljeno: 21.2.2012.

KOLENDE MATA ZAMAGNE

JELENA OBRADOVIĆ-MOJAŠ

SAŽETAK: Dubrovački vlastelin Mato Franov Zamagna (1800-1870), još kao sedamnaestogodišnjak pisao je kolende. Riječ je o šaljivim pjesmama koje je s družinom pjevao o blagdanima (uoči Sv. Mihajla, Sv. Martina, Sv. Andrije, Sv. Tome, Sv. Šimuna i Jude, Sv. Frana, Sv. Nikole, na Badnju večer i na Staru godinu), namjenjujući ih najbližim srođnicima, prijateljima i stanovnicima Rijeke dubrovačke. Njegove kolende daleko su od poetske i versifikacijske razine “poezije predaka”, a u obilju prigodničarske poezije 19. stoljeća izdvajaju se sačuvanim etnografskim sadržajima, osobito običaja kolendavanja među pukom i vlastelom.

Ključne riječi: Dubrovnik, 19. stoljeće, kolende, vesele božićne pjesme, popularna kultura, folklor, književnost

Keywords: Dubrovnik, 19th century, *kolende*, merry carols, popular culture, folklore, literature

Rukopisna zbirka *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819. u Riezi* sadrži 25 kolendi i prozni uradak naslovljen *Testamenat jednogha Subatza, donesen i prolegan na tarpesi u G. Marre Givove na Svetogha Nikollu*, a čuva se u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku. U ovom radu donosim 22 kolende (tri preostale nečitke su zbog razlivena crnila i oštećenog papira), nastale od 1817. do 1819, iz kojih se s etnološko-folklorističkog i šireg antropološkog aspekta doznaje o kolendarskoj tradicijskoj kulturi i narodnim običajima, od kojih su se neki održali do naših dana. Pronađena rukopisna zbirka zanimljiva je i zato što je u njoj sabran i “ovjekovječen” repertoar kolendi koje su uglavnom imale “jednokratnu” uporabu i autori su ih rijetko sačuvali.

Jelena Obradović-Mojaš, urednica na Hrvatskom radiju. Adresa: Gabra Rajčevićeva 15, 20000 Dubrovnik. E-mail: jelena.obradovic@hrt.hr

U dubrovačkoj kulturnoj tradiciji kolenda je pjesma čestitanja u prigodi blagdana Sv. Luke, Sv. Martina, Sv. Nikole, Božića, Novog ljeta i Vodokršća. Pjevala se uoči blagdana pred vratima poznanika i rodbine. Kolenda se izvodila tako što bi jedan kolendar otpjevao kiticu, a zatim ga je slijedila družba otpjevavši refren. Kolendari su domaćinu i njegovoj obitelji upućivali dobre želje, a on im je za to davao prigodnu nagradu, nerijetko ih nakon pjevanja časteći u svom domu.¹ Kolendarski stihovi sadržavali su prepoznatljive kolendarske formule koje su se, u izmijenjenim oblicima zadržale do naših dana.² Starijoj čeljadi načelno su se pjevale samo hvale, a (dobro znanim) mlađim osobama šaljivi i smiješni stihovi zbog kojih se nisu mogli uvrijediti.³ Pa ipak, nije uvijek sve bilo tako skladno i umjereno, jer se u dubrovačkoj kolendarskoj praksi ponekad znalo pretjerati pa se benigna šala znala pretvoriti u gorku

¹ Opširnije vidi: Seraphinus Maria Cerva, *Prolegomena in Sacram metropolim Ragusinam*, prir. Relja Seferović. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2008: 526; *Compendio della Storia Sacra di Ragusa dell' abate Gian Maria Mattei exgesuvita, scritta da lui in latino*. Ragusa, 1788: 66 (Rkp. 87, Arhiv Male braće u Dubrovniku, dalje: AMB); Francesco Maria Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, I. Ragusa: Antonio Martecchini, 1802: 196-197; Ivan Milčetić, »Koleda u južnih Slavena na osnovi historičkih vijesti, narodnih pjesama i običaj našega vremena.« *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena* 22 (1917): 1-124; Josip Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*. Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik, 2002; Maja Bošković-Stulli, »Folklorno događanje u Dubrovniku.«, u: Maja Bošković Stulli, *Pjesme, priče, fantastika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, Zavod za istraživanje folklor, 1991: 5-48; Tanja Perić-Polonijo, »Koleda-tekst u ophodu.«, u: *Dani hvarskog kazališta*, 11. *Srednjovjekovna i folklorna drama i kazalište: eseji i građa o hrvatskoj drami i kazalištu*. Split: Književni krug, 1985: 358-397; Slavica Stojan, »Kolenda u Dubrovniku.« *Dubrovački horizonti* 33/24 (1993): 88-93.

² Iako je kultura promjenjiva, određene konstante (ponekad nazvane tradicijama) njeno su važno obilježje. U procesu tradiranja (prenošenja) kulture s naraštaja na naraštaj, pojedinac uči modele ponašanja i mišljenja koje nudi određena kultura. Činom prenošenja omogućuje se kontinuitet kulture, njena relativna postojanost. Zahvaljujući tomu, svaka nova faza kulture nadovezuje se u nekim elementima na prijašnje. Tradicija u širem smislu kao ukupna kultura, ili u užem kao folklorne pojave, prema današnjem je shvaćanju prije svega suvremena konstrukcija projicirana u prošlost da bi se tumačila sadašnjost. Vidi: Jasna Čapo Žmegač, »Elementi hrvatske seljačke kulture u prostoru i vremenu.«, u: *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Zagreb: Matica hrvatska, 1998: 17.

³ Onaj kome se kolendavalo nije se smio "najediti ili ozlovoljiti", jer bi se u tom slučaju to smatralo "kao najviše neznanje pristojnosti". Valtazar Bogišić, *Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa*. Beograd: Državna štamparija, 1878: 104-105.

uvredu. Vrijedanje ukućana veselu je družinu, umjesto na druga vrata, znalo dovesti pred Kazneni sud.⁴

Formulni kolendarski izričaj tradiran prigodom čestitarskih ophoda u blagdanskim prigodama nadišla je istinskom poetskom razinom nekolicina dubrovačkih pjesnika, udahnuvši svojim kolendama osebujan umjetnički ton, iako su one u generičkom smislu ostale pjesme prigodnice.⁵ Umetanjem šaljivih detalja koji su se odnosili na fizičke i duševne osobine dobrih prijatelja, rođaka i znanaca, ili su se njima na duhovit način apostrofirali neki događaji iz njihova života, kolenda je postala slobodnija i veselija, a svojim osobitim sadržajem, namjenom i prepoznatljivim jezičnim govorom oblikovala se kao zasebna pjesnička forma.⁶ Riječ je o zabavi koja opušta od težine života, razveseljava, koja je intelektualno neobvezatna, pri čemu nije ujedno i poseban estetski užitak. Takva djela najčešće su pisana govornim jezikom, često makaronštinom, mješavinom hrvatskoga i talijanskoga, ili hrvatskoga i latinskoga, stilski najčešće neobilježena - ne oslanjaju se na tradiciju visokih zabavnih žanrova proširenih u doba renesanse i baroka, iako po zabavnome tonu i afirmaciji smjehovne

⁴ Dokaz o tomu, osim u kolendarskim stihovima, možemo naći u ispravama i zapisnicima Kaznenog suda Dubrovačke Republike, primjerice tijekom 18. stoljeća, a slučajevi pogrdnih riječi upućenih domaćicama i domaćinima koji kolendarima nisu uzvratili na ljubazan način zabilježeni su i u etnološkoj literaturi ("...prid kućom vam darvo loza, a u kući gazda koza..." u Svirču na otoku Hvaru ili "...ako nećete niš dati, Bog s vami, ne znalo se za vami..." u Brseču u Istri); Milovan Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Zagreb, Hrvatski sabor kulture, 1991: 208; *Lamenta del Criminale* (dalje: *Lam. Crim*), ser. 50.3, sv. 60, f. 72, 208-236, 241-242, 244 (Državni arhiv u Dubrovniku, dalje: DAD); *Diplomata et acta*, ser. 76, 18. st, 3357, sv. 138, f. 192 (DAD); *Lam. Crim*, sv. 204, f. 22, f. 42-44, 62-64, 74).

⁵ Pjesme su nerijetko imale "jednokratnu" uporabu, a ta je karakteristika kolendi osobito vidljiva u stvaralaštvu Antuna Kaznačića (1784-1874). O njegovim kolendama iscrpno je pisala Slavica Stojan, naglasivši da je u kasnijim godinama svoga života Kaznačić sudjelovao u prigodničarskim književnim projektima posvećenima značajnim obljetnicama biskupa i drugih uglednika, pri čemu su kolende neposredno nakon toga gubile svaku vrijednost i smisao. Međutim, svojevrsnu zaštitu osobi "opjevanoj" u kolendi pružao je onodobni običaj po kojem se kolenda, nakon čitanja pred prijateljima, davala na raspolaganje onima kojima je bila namijenjena "da ih mogu slobodno ili užeti ili među prijateljima razasuti". Kaznačić je smatrao da je upravo taj običaj jedan od razloga "radi kojega veći dio njegovih Kolenadah izgubi se u rukopisima" (S. Stojan, »Kolenda u Dubrovniku.«: 89; predgovor Rajmunda Visića u: Antun Kaznačić, *Pjesme razlike*. Dubrovnik: Nakladom i troškom tiskare D. Pretnera, 1879: 15).

⁶ Ta se promjena, smatra Slavica Stojan, dogodila u trenutku kada je kolenda kao pjesnička vrsta zainteresirala pjesnike, prije svih Andriju Paolija sredinom 18. stoljeća, zatim Marina Zlatarića, a nakon njih i Marka Bruerevića i njegova mlađeg prijatelja Antuna Kaznačića, najpopularnijeg spjevaoca kolendi svoga doba (S. Stojan, »Kolenda u Dubrovniku.«: 88).

kulture izdaleka prizivaju komedije i satire.⁷ Definicije satire kažu da satira ismijava, kritizira i izvrgava ruglu, ne bi li ukazivanjem na poroke i mane pridonijela njihovu uklanjanju.⁸ Ne treba pritom zanemariti činjenicu da je riječ o razdoblju prije i nakon pada Republike, kada osiromašeno plemstvo i građanstvo u uvjetima gospodarske stagnacije i duhovne učmalosti, kao i neizvjesnosti novih političkih okolnosti pribjegava ovoj vrsti pjesničkog izričaja.⁹ U izmijenjenim kulturnim i povijesnim okolnostima ta poezija postaje običaj, iskaz puke dokonosti i besposlenosti, a zabava joj u svojoj sterilnoj jednostranosti postaje cilj.¹⁰

Iako je umjetnička kolenda u osvit 19. stoljeća iznjedrila (još iz prethodnog stoljeća poznata) dubrovačka pjesnička imena Pijerka Sorkočevića, Marka

⁷ Jedina tradicija na koju se takva djela oslanjaju, možda su ali samo u određenoj mjeri popularne i u dubrovačkoj književnosti proširene pokladne pjesme, maskerate, šaljive i lascivne zagonetke, rugalice i kolende, odnosno tradicija humorističke, zajedljive i peckave lirike Francesca Bernija, pjesnika talijanskoga *cinquecenta*. Zabavolaka djela dubrovačke književnosti pisana su uglavnom osmeračkim stihom. Zabavna poezija koja nastaje u Dubrovniku tijekom 18. stoljeća teško bi se mogla nazvati masovnom ili trivijalnom literaturom. Iako zabavna i popularna, ona nije masovna jer se piše za zatvoreni i relativno ograničeni čitalački krug, nije tiskana i usmjerena je na malu komunalnu zajednicu koja je njene sadržaje lako mogla prihvatiti u kontekstu prepoznatljive životne zbilje. Ona nastaje u jednom od burnih epoha društvenih i političkih mijena kakve obično prati raslojavanje društvenih zajednica, pa onda i kulture. Vidi: Dunja Fališevac, *Dubrovnik - otvoreni i zatvoreni grad*. Zagreb: Naklada Ljevak d.o.o., 2007: 284-294; Stanislava Stojan, »Berneska poezija u Dubrovniku na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 31 (1993): 133-148.

⁸ Pojam *satira* tijekom stoljećâ se mijenjao i u različitim jezicima dobivao različita značenja (riječ je naravno o nijansama), ušao u svakodnevnu uporabu te se danas proteže na veliki broj međusobno naizgled sasvim neusporedivih pojava. Razmišljanja o nazivu i pojmu *satire* u hrvatskoj dopreporodnoj književnosti prate različite književnohistorijske uporabe, nedostatnost definicija iz književnih leksikona i nedostatak sustavnijeg proučavanja satire u hrvatskoj književnosti. Ono što mi danas smatramo značenjem riječi *satira* nije naravno jedino značenje. Vidi: Lahorka Plejić Poje, »Mizoginija, mizandrija, satira, bilješke uz tri pjesme iz starije hrvatske književnosti.« *Nova Croatica* 2 (2008): 38; Lahorka Plejić Poje, »Anka Satira: o naslovu.« *Colloquia Maruliana* 15 (2006): 63-65.

⁹ Nakon francuske okupacije i vladavine, područje bivše Dubrovačke Republike Bečkim je kongresom priključeno Habsburškoj Monarhiji. Uslijedila je kratkotrajna prijelazna uprava, nakon koje je Dubrovnik pripojen perifernoj austrijskoj krunovini Kraljevini Dalmaciji. Tako se dubrovačko područje ponovo našlo u teritorijalno-političkoj zajednici s većinom hrvatskih zemalja. Političke, društvene i gospodarske promjene koje su zahvatile Europu u doba Napoleonovih ratova i nakon Bečkog kongresa označile su prekretnicu u odnosu na dotadašnji razvitak i značaj Grada u širim središnjim okvirima. Materijalno i financijski iscrpljeno društvo starog Dubrovnika nije se moglo ponovno uzdići. Vidi: Stjepan Čosić, »Waidmannsdorfov izvještaj o Dubrovačkom okrugu iz godine 1823.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 38 (2000): 203-204.

¹⁰ S. Stojan, »Berneska poezija u Dubrovniku na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće.«: 133.

Bruerevića i Antuna Kaznačića, kolenda je u svom iskonskom čestitarskom poslanju istodobno postojala i na običajnoj, folklornoj razini puka i vlastele njegovana u ritmu kalendara svetačkih povoda.¹¹ Dokaz tomu je i zbirka mladog vlastelina Mata Zamagne *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*, u kojoj su, kao prinos prožimanju visoke i niske, urbane i ruralne tradicijske kulture, sačuvani običajni tragovi kolendarskih veselja s praga 19. stoljeća.

Mato Zamagna (1800-1870) bio je sin poklisara Frana (1752-1829) i Nike Sorgo (1762-1826). Imao je brata Frana (1804-1871). Oženio se 1825. u Nerežišćima na otoku Braču s Marijom (1807-1891), kćeri guvernera Jeronima Petrovog Natali, s kojom je imao sina Jeronima (1825-1913), još jednog sina nepoznata imena koji je umro kao dijete (1830-1830), i kćer Mariju (1840-1886). Djeca su mu (a možda ih je imao još) rođena u Supetru na Braču, gdje je on kao činovnik, po mišljenju Nenada Vekarića, radio bar od 1825. do 1840. O njegovu školovanju i službi zasad se malo zna.¹² Nakon službe vratio se u Dubrovnik, gdje je i umro. U razdoblju od 1862. do 1868. napisao je na talijanskome jeziku *Povijest Dubrovnika (La storia di Ragusa)*¹³ i posvetio je sinu Jeronimu. Po majci, on je unuk prevoditelja, pjesnika i pravnika Franatice Petrovog Sorgo (1706-1771) i nećak pjesnika Petra Ignacija (Pijerka) Franatičinog Sorgo-Cerva (1749-1829). Izravni je potomak pjesnika Ivana Franovog Gondole (1589-1638) i bratić dramskog pisca i pjesnika Petra (Pijerka) Miho-Filipovog Bona (1788-1846).¹⁴ Pišući kolende još kao sedamnaestogodišnji mladić, Mato Franov Zamagna, čini se, nije bio opterećen činjenicom postojanja znamenitih “pjesničkih pera” u svojoj obitelji.

¹¹ Da su kolende uistinu bile dio dubrovačke noćne ambijentalnosti u kojima je nježni začetak blagdana u sutonu nerijetko vodio u vesela, ali ponekad i dramatična svitanja, svjedoče pojedine tužbe iz serije *Lamenti del Criminale* Državnog arhiva u Dubrovniku (*Lam. Crim.*, sv. 64, f. 157v-159v, 166v; sv. 60, f. 208-236, 241-242, 244r-244 v; sv. 122, f. 1r).

¹² Tijekom 1818. godine, mladi Mato Zamagna, kao učenik humanističke škole u Dubrovniku, napisao je i pjesmu (*Canzone XI OTTAVE del Nobile Sig. Matteo de Zamagna*) povodom dolaska austrijskog cara Franja I. i carice Karoline-Auguste u Dubrovnik. Vidi: *Festeggiamento dell'arrivo in Ragusa delle loro Maestà Francesco I. Imperator d'Austria Re d'Ungheria Boemia Lombardia Venezia ec. ec. ec. e Carolina Augusta Imperatrice e Regina esercizio accademico di belle lettere. Tenuto dagli Scolari delle due Classi di Umanità il giorno 18 di Maggio MDCCCXVIII.* (Ragusa): Presso Antonio Martecchini, (1818). Na ovom podatku zahvaljujem Nenadu Vekariću.

¹³ Matteo di Zamagna. *La storia di Ragusa*. Trieste: Soc. editrice mutilati e combattenti, 1935.

¹⁴ Zahvaljujem Nenadu Vekariću na ovim i svim drugim podacima o rodovima osoba iz Zamagninih kolendi.

Rukopisna zbirka njegovih kolendi, satkana od veselih tonova šaljivih čestitanja s praga 19. stoljeća, čuva se u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku.¹⁵ Radi se o uvezanome svesku od 100 stranica koji sadrži 25 kolendi i prozni uradak naslovljen *Testament jednogha Subatza donesen i prolegan na tarpesi u G. Marre Givove na Svetogha Nikollu*.¹⁶

Rukopis je dobro očuvan i tek mjestimično nečitak, s ispravcima i dopunama pjesnikovih intervencija u pojedinim stihovima.¹⁷ Čitanje je gotovo onemogućeno na stranicama 77- 97, zbog razlivena crnila koje je na nekim mjestima progrizlo papir.¹⁸ Kolende su sabrane u maloj knjizi mekog uveza (formata 19,8 x 14,4 cm), s originalnim koricama presvučenima sivkasto-plavim papirom s cvjetnim motivima. Na koricama pod naslovom *Colende* napisano je, vjerojatno pjesnikovom rukom, nekoliko rečenica na talijanskom jeziku s autorovim potpisom na kraju.

Colende

*Da me debolmente fatte
come ora m' accorgo
ma che conservo per
memoria delle mie
occupazioni, a per vedere
come a que' tempi si
passava allegramente
ed amichevolmente in*

¹⁵ Mato Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*. Rkp. 895 (Znanstvena knjižnica u Dubrovniku, dalje: ZKD). Vrlo vjerojatno, riječ je o autografu Mata Zamagne, jer su među kolendarskim stihovima na nekoliko mjesta, po svemu sudeći, autorovi ispravci. U Znanstvenu je knjižnicu dopremljena iz biblioteke obitelji Čingrija. To nije nevažan podatak u sagledavanju prigodničarskog stvaralaštva Mata Franovog Zamagne, budući da se u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku, među pjesmama prigodnog i šaljivog karaktera iz druge polovice 19. stoljeća, čuva i rkp. 906, u kojem je pod brojem 3. sačuvan razgovor *Tri kundurize s' Priekogha rasgovarauchise jedna u drughe na Possiedu. Slogeno od Mata Frana Zamagne, Giva Scisska Sorga i Balda Pera Cingrie us Poklade od Godisctaa 1821. u Dubrovniku*.

¹⁶ Stranice su numerirane od 5 do 98, a do 91. stranice napisano 25 kolendi, dok je na 92. stranici *Testament jednogha Subatza...* Na kraju zbirčice, na stranicama 98 i 99 je Kazalo (*od stvarj sctosse ovdj usdarsgiu...*).

¹⁷ Uočljiva je talijanska grafija (npr: *tebbi, spievatti, Nikolla, prossuglizze...*), kao i arhaični dubrovački govor (npr: *parviah* = prvijeh, prvih, *tvâ* = tvoja, *usbudetti* = bude ti...). Pravopis nema dijakritičkih znakova pri čemu su: c = z (*Sunze*), č = ci (*ciulla*), ć = ch (*sinoch*), g = gh (*mnogho*), j = i (*sceglie*), k = k (*kolende*), lj = gl (*gliudi*), nj = gn (*skrigna*), š = sc (*doscla*), z = s (*satvaram*), ž = sc (*muscika*), ž = sg (*usdarsghu*). Kolende u ovom radu donosim u skladu s hrvatskim pravopisom i unesenim dijakritičkim znakovima.

¹⁸ Na tim su stranicama preostale tri kolende i prozni uradak, koje ne donosim u ovome radu jer su zbog razlivena crnila gotovo posve nečitki.

*Campagna. Tempora
mutantur!
Matteo Zamagna
q. Francesco*

Ovom posvetom čitatelju,¹⁹ autor je želio upozoriti na svoj pjesnički trag i sačuvati ga od zaborava. Knjižicu otvara rukom nacrtan grb dubrovačke vlasteoske obitelji Zamagna,²⁰ a na sljedećoj nenumeriranoj stranici napisan je naslov zbirke *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819. u Rijezi*. Zanimljiva je piščeva želja da se ta vrsta prigodničarstva sačuva, čime zbirka njegovih kolendi postaje rijedak primjer koji ne nalazimo kod drugih talentiranih pjesnika koji su pisali kolende.

Zamagnin kolendarski pjesnički poduhvat, iako posve lišen književne estetike, danas je dragocjen s etnografskog i šireg antropološkog aspekta, jer iz kolendarskih zapisa možemo doznati o običajima i svetkovanjima blagdana, među kojima se neki njeguju i danas, a budući da je kolende namjenjivao stvarnim osobama, i o onodobnim stanovnicima Rijeke dubrovačke.

U njegovim je kolendama iznimno širok blagdanski raster, pisane su i pjevane uoči Sv. Nikole, Sv. Martina, Sv. Andrije, Sv. Tome, Sv. Šimuna i Jude, uoči Božića i Novog godišta, materica i očića. Kolende je Zamagna pisao i uoči Sv. Frana i Sv. Mihajla, vjerojatno zbog imendana osoba odabranih za pjesmu prigodnicu.²¹ Pojedini crkveni kolendarski blagdani i za njih vezane tradicijske simbolične radnje (poput kušanja mladog vina o blagdanu Sv. Martina ili spremanja svinjetine o blagdanu Sv. Tome), izravno su ukomponirani u stihove, čime Zamagnine kolende postaju svojevrsnim etnografskim zapisima s početka 19. stoljeća.²²

¹⁹ "Kolende, s moje strane slabo napravljene, kako to sad opažam, ali koje čuvam kao uspomenu na moje *okupacijoni*, i za vidjeti kako se je nekada provodilo vrijeme radosno i prijateljski na selu. Vremena se mijenjaju! Mato Zamagna pok. Frana" (zahvaljujem Slavici Tomašević na prijevodu s talijanskog jezika).

²⁰ Radi se o nevjesto nacrtanoj inačici obiteljskog, krunom ukrašenog vlasteoskog grba opletena vjenčićem od lišća.

²¹ Kolendavanje uoči Sv. Mihajla i Sv. Frana nije bilo rašireno u tradiciji Grada, osobito ne u onim razmjerima u kojima je Grad uživao u kolendavanju uoči Sv. Martina, Sv. Luke, Sv. Nikole, uoči Božića ili na Staru godinu.

²² Tradicijski je kalendar obuhvaćao blagdane koji se ponavljaju svake godine, a povezani su s istaknutim blagdanima katoličkog kalendara koji su isti u svim katoličkim zajednicama, iako neki od njih imaju veću ili manju lokalnu važnost. Etnološki i folkloristički relevantnije su razlike u onim sadržajima koje tim blagdanima nisu odredile vjera i crkva nego pretkršćanske predodžbe, vjerovanja, obredi i običaji, zbog čega i u tom smislu možemo govoriti o tradicijskom kalendaru. Riječ je o blagdanima kao danima koji se razlikuju od radne svakidašnjice, na način kako i hrvatski jezik suprotstavlja blagdan i svagdan (*Zorica Vitez*, »Iskorak iz svakidašnjice«, u: *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Zagreb: Matica hrvatska, 1998: 191).

U njima je važna i muzikološka komponenta, jer se među spomenutim glazbalima (za koje se ne zna jesu li uistinu bili instrumentalna pratnja ili tek “pomagalo” u preslagivanju kolendarskih matrica), spominju: lijerice, mješnice, kontrabasi, flaute, violine, viole i prosuljice²³ na kojima “mužikanti po kortam solfaju cante...”, a sudeći prema stihovima pjesme Mari Caboga Sorgo, čini se da je kolendavanje ponekad podrazumijevalo i ples (...“vodit kolo posred sale, sve po putu Mare male...”).²⁴

Zamagnin kolendarski repertoar “kaširani” je spomenar ladanjskih zabavljanja, kada su u Rijeci “pjani i siti po mraku” kolendari činili “festu i lumbardanja”. Voljeli su pritom da im noćne ophode prate “treska, vrane i colle”, a namjerna buka i vika kao i nerijetko pucanje iz maškula i pistola, imalo je magijsko-apotropijski učinak.²⁵

O Zamagninu stihotvorstvu valja reći da je svaka kolenda počinjala s novim poletom kolendarskog veselja koje “niti interes, niti plata, dovodi na ova vrata”.²⁶ Pisao je kolende na hrvatskom jeziku nerijetko umećući stihove na talijanskom. Većina ih je pisana u osmeračkim katrenima. Izuzetak su pripjevi u distihu u uvodnom ili završnom dijelu kolende, kojima se, poput sljedećih odabranih primjera, častilo slavljenike ili pozivalo kolendare u kuću:

“Glas uzdižu stari, i mladi,
Viva Mara in Sorgo Gradi.”²⁷

...

“Tresku, i viku svi činimo,
Ter gospođu proslavimo.”²⁸

²³ Prosuljice su tave s kojima se lupanjem, pretpostavljam, mogla postići željena buka. Prosuljice je u svojim kolendama spominjao i Antun Kaznačić. Vidi: »Kolenda Poštovanom Ocu Evangjelisti Kuzmiću«, XII, 32-34; »Kolenda uoči Vodokršta«, XII, 35-36; »Kolenda poštovanom Ocu Evangjelisti Kuzmiću«, XIV, 37-38; »Istomu Kolenda«, XV, 39-40, u: *Kolende*, rkp. 539 (ZKD).

²⁴ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 80-82.

²⁵ Ta bučna slavlja nisu bila tek puki odraz veselja, već se takvim i sličnim magijsko-apotropijskim činima htjelo obraniti i zaštititi od svakog zla i zlonamjernih bića. Za razliku od sjevernih hrvatskih krajeva, gdje se pucanje iz pušaka, kubura i pištolja širilo bez neke tradicijske podloge, u južnijim krajevima pucalo se uslijed nekog tradicijskog reda (primjerice, domaćin je pucao kada bi “pregorio” badnjak i sl.). Vidi: M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*: 164. Pucalo se i na elafitskom otoku Šipanu kada su u blagdanskom prosincu 1936. “kolendari hodili pucajući i uz lijericu pjevajući...”. Mato Mojaš, »Narodni običaji: svečanosti o Božiću i Uskrsu na području Dubrovačkog primorja i otoka.« *Zbornik Dubrovačkog primorja i otoka* 7 (1999): 64. Običaj ritualnog pucanja na Badnjak i na Novu godinu zadržao se do danas. Dunja Rihtman Auguštin, *Knjiga o Božiću*. Zagreb: August Cesarec, 1992: 156.

²⁶ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 83.

²⁷ Uvodni pripjev u distihu iz »Kolende G. Mari Givovom.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 15.

²⁸ Uvodni pripjev u distihu iz »Kolende gospođi Niki velikom Sorgo i za neke otrovi što su nehote uzeli.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 19.

...
 “... Glas to veće uzvišivà,
 Mara Gradi in Sorgo eviva...”²⁹

...
 “...I da sved činite festu
 S nami Gospo na ovem mjestu!”³⁰

...
 “...Svak ‘ko slijedi kolendare,
 Reci Orsat viva, i Mare!”³¹

...
 “...I ne ištu vam ni paru,
 Neg’ pozdravljaju majku Maru!”³²

...
 “...Augurat ti što bi ciò,
 Do Bog tebi i udijelio!”³³

...
 “...Svega iz lonca buone feste,
 Nu već reci, braćo ulijeste!”³⁴

...

Zamagnine pjesme posjeduju uobičajenu kolendarsku matricu: dolazak pred vrata, blagdanski zaziv, hvaljenje gospara i njegove obitelji, prizivanje svakog dobra na odabrani dvor (ili kortu) i najposlije - čašćenje kolendarske družine uz (uobičajenu) ponovljenu čestitku. Iako sačuvane kao “autorski uradak” one se naslanjaju na folklorne inačice kolendarskog obreda koji je (uz manja ili veća odstupanja) sačuvan do danas. Scenografija je uvijek jasna; pjevanje je

²⁹ Pripjev u distihu prije završne strofe u »Kolendi G. Mari Givovom.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 18.

³⁰ Završni distih iz »Kolende Ori Mihovom uoči Sv. Nikole.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 40.

³¹ Završni distih iz »Kolende G. Orsatu, Giuli i Mari uoči Sv. Nikole.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 51.

³² Završni distih iz »Kolende uoči materica G. Mari Givovom na ime nje sinova.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 54.

³³ Završni distih iz »Kolende G. Franu Zamagni uoči njegova imena krsnoga, na 4. Decembra.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 6.

³⁴ Završni distih iz »Kolende uoči Božića u Rijezi.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 68.

započinjalo na dvoru (vani), u korti, pred vratima ili pod prozorima, odakle su se domaćinu i ukućanima upućivale pohvale i dobre želje. Pozivanjem kolendara u kuću na čašćenje domaćin je nagrađivao kolendare, pokazujući da mu je ugodna bila ta čestitka (i šala). Nakon kraćeg zadržavanja, kolendari su zahvaljivali domaćinu i nastavljali dalje. Takva kolendarska matrica, uvrštena u Zamagnine kolende, daje im dokumentarnost etnografskog zapisa u kojemu su sačuvani i stihovi iz kojih se (na odabranim primjerima koje ću u nastavku iznijeti) može prepoznati njezin kontinuitet do naših dana.³⁵

Uvodni dio kolendi Zamagna je nerijetko počinjao formulnim stihovima kojima je “okupljao” kolendare, najavljuvao njihov dolazak i pjev:

“Gospo Mara, dobar večer
Večeraske, i svaku večer,
Užanca je bila stara
Skupit družbu kolendarà...”³⁶

...

“Obili smo sinje more,
Dok smo iznašli vaše dvore,
Kè proslavit er smo čeli
U družbi smo dolečeli...”³⁷

...

“Ova je družba obična odavna
Za večeras na sve spravna,
I hodit rad’ veselja,
Po vratima prijatelja...”³⁸

³⁵ Zamagnine kolende uglavnom posjeduju trodjelnu strukturu; uvodni dio, središnji s pohvalom domaćinu i završnicu dobrih želja. Valja reći da ne postoje jasne granice između ta tri konstruktivna kolendarska dijela, već su oni nerijetko međusobno upleteni. Sličnu tročlanu strukturu u hrvatskim kolendama uočile su Dunja Rihtman Auguštin i Tanja Perić Polonijo. Vidi: D. Rihtman Auguštin, *Knjiga o Božiću*: 131-137; T. Perić-Polonijo, »Koleda-tekst u ophodu.«: 358-397.

³⁶ »Kolenda uoči Mratina dana Riječanima.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 24.

³⁷ »Kolenda gosparu Orsatu i Giulli Cerva.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 27.

³⁸ »Kolenda Ori Mihovom uoči Sv. Nikole.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 37.

Središnji kolendarski dio Zamagna je uglavnom “ukrašavao” formulnim stihovima sazdanim od dobrih želja i pohvala domaćinu i odabranoj kući:

“...Neb’ do zorè dosta bilo,
Pjevat tebe, o naša vilo,
I u zoru ništa ne bi
Još rečeno našli tebi...”³⁹

...
“...Žudi mnogo da uživate
Zdrave vazda da uzbudete,
I u veselju, i u radosti
Prohodite ljetà dosti...”⁴⁰

...
“...To jes augurat ti, da u jakosti,
Živeš mnogo i u radosti,
Da s tobom mir pribiva,
Ter da njega srce uživa...”⁴¹

Kolende je obično završavao pozivanjem kolendara u kuću:

“...E mâ družba vikajuć viva
Ujedno ti obećiva
Da do zorè poći neće
Samo otvori vrata veće!”⁴²

...
“Poslušat ću questo tanto,⁴³
I skurtat ću il lungo canto,⁴⁴
Dake Bog vi udijeliò sreće
Otvorite vrata veće!”⁴⁵

³⁹ »Kolenda gos. Niki Franovom uoči Svetoga Nikole.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 8.

⁴⁰ »Kolenda g. Mari Givovom.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 16.

⁴¹ »Kolenda.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 69.

⁴² »Kolenda uoči Novoga Godišta.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 72.

⁴³ Poslušat ću ovo toliko (tal.).

⁴⁴ I skratit ću dugu pjesmu (tal.).

⁴⁵ »Kolenda uoči Sv. Šimuna i Jude.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 23.

...
 “Stega otvorite vrata veće
 Družbi koja vam žudi sreće,
 I govori da je već dosti,
 Stega jom molim prosti, prosti.”⁴⁶
 ...

Protagonisti u tim kolendama stvarne su osobe, žene i muškarci, često naslovljeni imenom i prezimenom. Pisao je kolende: svojoj majci Niki Franovoj,⁴⁷ ocu Franu Zamagni⁴⁸ i tetki Ori Mihovoj,⁴⁹ Orsatu i Giuli Cerva,⁵⁰ Mari Sorgo Gradi,⁵¹ koju ponekad predstavlja i kao Maru Đivovu, Šišku Sorgu⁵² i Deši Lucovoj.⁵³ Namjenjivao je kolendarske stihove Riječanima i Mokošanima, spominjući stanovnike bližih i daljih sela. Iako je kolende posvećivao dvjema majčinim sestrama (Mari Caboga Sorgo⁵⁴ i Ori Franatičinoj Sorgo), ni u jednoj kolendi nije spomenuo njihova brata i svoga *dunda*, pjesnika Pijerka Franatičina Sorga, s kojim je bio suvremenik tijekom 29 godina⁵⁵ i kojega je vrlo vjerojatno susretao u obiteljskim (možda i kolendarskim) prigodama. Teško je vjerovati da mladi Zamagna nije znao o Sorkočevićevim kolendama napisanima također u Rijeci nekoliko godina prije njegova rođenja,⁵⁶ ili o pjesmama napisanima

⁴⁶ »Kolenda uoči Mratina dana Riječanima.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijeci*: 26.

⁴⁷ Nika Franatičina Sorgo (1762-1826), žena Frana Matovog Zamagne, sestra pjesnika Pijerka Franatičina Sorga, dopunitelja *Osmana*.

⁴⁸ Frano Matov Zamagna (1752-1829).

⁴⁹ Ursula Franatičina Sorgo (1766-1831), sestra Nike Sorgo, žena Miha-Filipa Luka-Dominikovog Bona.

⁵⁰ Orsat Martoličin Cerva (1781-1829) i njegova sestra Julijana Martoličina Cerva (1779-1829), žena Jakova Petrovog Natali (1772-1813).

⁵¹ Mara Sorgo Gradi odnosno Mara Sigismundova Gradi (1731-1825), žena Ivana Nikolinog Sorgo.

⁵² Sigismund-Lujo Ivanov Sorgo (1763-1850).

⁵³ Deša Marko-Antunova Sorgo (1745-1822), žena Lucijana Nikolinog Pozza-Sorgo (1735-1813).

⁵⁴ Mara Caboga Sorgo (1752-1837), majčina sestra Mata Frana Zamagne, bila je žena poklisara i suca Bernarda Vlahovog Caboga (1739-1814) i majka Vlaha Bernarda Traditura. Tri kolende njoj posvećene ne donosim u ovom radu, jer su zbog razlivena crnila gotovo posve nečitke. M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijeci*: 77-84.

⁵⁵ Pijerko Ignazie Sorgo Cerva (rođ. 1749.) živio je do 1829. Matu Zamagni tada je bilo 29 godina.

⁵⁶ Pijerko Franatica Sorkočević, »Kolenda spjevana Rijeci dubrovačkoj Gjivu Bosdari 1795.«, »Kolenda spjevana u Rijeci dubrovačkoj Seku Bući 1795.«, »Kolenda spjevana u Rijeci dubrovačkoj Mihi Jučiću.«, »Kolenda spjevana D. Maru Santoru od Druscbe Comardara pod imenom od Marina Kelesa.«, u: *Zbornik dubrovačkih latinskih pjesama XVIII-XIX. stoljeća*. Rkp. 180: 33-42, AMB.

malo prije nastanka Zamagnine zbirke kolendi.⁵⁷ Slutnja da mu je *dundo* Pijerko ipak možda bio (nedostižan) uzor mogla bi se iščitati iz činjenice da su Zamagnine kolende naslovljene osobama onodobnog Dubrovnika, baš kao što je to u svojim kolendama radio Pijerko Franatičin Sorkočević, a zamjetni su i slični prizori života uz Rijeku. Uočljiv je i “srodan” detalj iz Zamagnine kolende uoči Sv. Andrije,⁵⁸ “da kolendari osušu mokru obuću” sa Sorkočevićevim stihom iz *Kolende Maru Santoru* “da ospreme mokru obuću”.⁵⁹ Vrlo je sličan i Zamagnin stih iz kolende uoči Sv. Tome⁶⁰ “...papke, pluće, e anche pikat/ Mariji da ne uzbude vikat...”, sa Sorkočevićevim stihom “... nek se gosti tvoja kuća/ s tri pikata i s malo pluća...” Vrsna glazbenika, skladatelja i svećenika Marina Santora,⁶¹ kojemu je Pijerko Franatičin Sorkočević posvetio kolendu, u jednom stihu kolende posvećene ocu Franu (“...Resti, Čića i don Santora, da solfaju do prvijeh zora...”) spominje i Mato Zamagna.⁶²

Nije nezamjetljiva ni naglašena važnost družbe koja se u Zamagninim stihovima često spominje u vrlo sličnoj ulozi koju je imala i u kolendama Pijerka Sorkočevića. *Družba* je neizostavan pojam gotovo svake kolende, a Zamagna nerijetko “pjeva” u prvom licu “...meni i družbi tako vam zdravlja, koja vas pjevat sved se spravlja...”,⁶³ ili “...ma družba vikajuć eviva, ujedno ti obećiva da do zore poći neće, samo otvori vrata veće...”⁶⁴ Ne možemo pouzdano reći tko su bili

⁵⁷ Pijerko Ignazie Sorgo Cerva napisao je 1813. godine *Zahvaljenje Mari Gradi Sorgo* (Rkp. 411, br. 1. ZKD). I Sorkočević i Zamagna spominjali su u svojim stihovima Maru Sorgo Gradi.

⁵⁸ »Kolenda Gos. Deši Lucovom u Gružu, od ribara obućeni uoči Sv. Andrije.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 29-33.

⁵⁹ P. F. Sorkočević, »Kolenda spjevana D. Maru Santoru od Druscbe Comardara pod imenom od Marina Kelesa.«: 40-42.

⁶⁰ »Kolenda uoči sv. Tome.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 57-63.

⁶¹ Marino Santoro (1754-1823) bio je naturalizirani Dubrovčanin, sin talijanskog violinista Antonija Santora i Dubrovkinje Paule Grgurević. Nakon školovanja u Dubrovniku i Italiji, dugo godina obavljao je službu magistra katedralne kapele, bio je čembalist, orguljaš i dirigent. Kao svećeniku nije mu bilo zazorno nastupati u opernim izvedbama, na prigodnim zabavama u vlasteoskim palačama, pa ni u pokladnim priredbama koje je priređivala omladina. Istodobno, pod svodovima dubrovačkih crkava svirao je orgulje, pjevao solo dionice i upravljao pjevačkim zborom, skladao duhovnu glazbu namijenjenu bogoslužju i nesumnjivo bio jedan od vodećih dubrovačkih glazbenika svoga vremena (Miho Demović, *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici od polovine XVII. do prvog desetljeća XIX stoljeća*. Zagreb: JAZU, 1989: 82-84).

⁶² »Kolenda G. Franu Zamagni uoči njegova imena krsnoga, na 4. Decembra.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 3.

⁶³ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 79.

⁶⁴ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 72.

članovi Zamagnine kolendarske družbe ali se, ako je vjerovati stihovima iz kolende Mari Sorgo Gradi, može pretpostaviti da je kolendavao on osobno (“...ter otvorit čini vrata i uvedi s družbom Mata...”).⁶⁵ Tragom tek jednog stiha (“...ter glas Frana, Mata i Giva, zavikat će Šiško eviva!”⁶⁶) možemo pretpostaviti da su u kolendarskoj družbi bili i njegov brat Frano i Sigismund-Lujo Ivanov Sorgo (1763-1850).

Kolende Mata Zamagne, nastale u razdoblju od 1817. do 1819. godine, donosim prema redosljedu blagdana u crkvenoj godini, iščitavajući obiteljske slike koje izviru iz njihova sadržaja, kao i običajne slojeve blagdana čija su svetkovanja izvele kolendare u zimske noćne ophode.⁶⁷

Blagdanski slijed u crkvenoj godini u Zamagninim je kolendarskim nadahnućima počeo blagdanom Sv. Mihajla i kolendom Mihu Vendraminu koji je u Pridvorju idućeg dana slavio krsno ime.⁶⁸

*1819. Kolenda uoči Sv. Mihajla
G. D. Mihu Vendraminu
Iz Gružića, u Pridvorje*⁶⁹

S treskom, vikom con rumore,⁷⁰
Mi smo došli iz Donje gore,
Ovdi u mjesto gdje se uzživa
Za Dum Mihu rijet eviva.

⁶⁵ »Kolenda G. Mari Givovom.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 18.

⁶⁶ »Kolenda G. Šišku Sorgu uoči očića.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 57.

⁶⁷ Zahvaljujem Luku Paljetku na pomoći u transkripciji kolendi Mata Zamagne iz zbirke *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*.

⁶⁸ Očito je slavlje krsnog imena bilo kolendarski poticaj, jer je uobičajeno “kolendarsko razdoblje” u dubrovačkoj kulturnoj tradiciji počinjalo (sljedećim) blagdanom Sv. Luke, a nastavljalo se kolendarskim pohodima uoči Sv. Martina, Sv. Kate, Sv. Nikole, Sv. Lucije, Božića, Novoga ljeta i Sv. Tri kralja. Međutim, nerijetko su se kolende pjevale i prigodom drugih blagdana, osobito ukoliko se radilo o svecu čije je ime nosila osoba kojoj se kolendavalo. U ovom slučaju radilo se, dakle, o imendanskoj prigodi, iako je blagdan Sv. Mihajla u dubrovačkoj kulturnoj tradiciji kao državni blagdan bio slavljen još u 16. stoljeću, kada je u njegovu svetkovanju, uz puk i vlastelu, sudjelovao i knez. Vidi: Nella Lonza, *Kazalište vlasti: ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2009: 394.

⁶⁹ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 77-79.

⁷⁰ Bučno (tal.).

D' offrirlu poche rime,⁷¹
Er mu je sutra krsno ime,
Dake počuj sada veselja,
Sentimente prijatelja.

Koj' za iznaj' te u ovom strani,
Došli su ti štropijani.
Niti im noga jedna je zdrava,
Radi drača, i puta rđava.

Ma sendiam la mala sorte⁷²
Kad smo došli do ove korte,
Gdje smo našli u radosti,
Prijatelja drugijeh dosti.

Che sapranno competire,⁷³
Pijesni slabe nel sentire,⁷⁴
I uniškat će in quest' istante⁷⁵
I njihove snažne kante.

Er nije u polju nijednog tića,
Usred gore nije slavića,
Ki bi mogo žuboreći
Hvale izrijeti u malo riječi.

Hvale koje ja bih ćijo
Rijet ti almeno⁷⁶ koji god dio,
Ma il mio legno andrebbe afondo,⁷⁷
In un mar cosi profondo.⁷⁸

⁷¹ Za ponuditi oskudne rime (tal.).

⁷² Ali ostavimo "zlu sreću" ili ne govorimo o tome (tal.).

⁷³ Koji će se znati natjecati (tal.).

⁷⁴ Za čuti (tal.).

⁷⁵ U ovom trenutku (tal.).

⁷⁶ Barem (tal.).

⁷⁷ Ali moja bi barka potonula (tal.).

⁷⁸ U more tako duboko (tal.).

La mia boca resta muta,⁷⁹
 Na prostranos tega puta,
 Pur na način sasve ludi
 Forse⁸⁰ izrijet će što li žudi.

Žudi da tvoj dan u sebi,
 Sjaju ko sunce po sred nebi,
 A sjaje zdravlje nad stvari ine,
 Ka zeleni list masline.

Koji od stabla sred visine,
 Ne straši se zle godine.
 Još bi pjevo i unaprijeda
 Ma se strašim tvoga jeda.

Još bi štogod forse reko,
 Ma mi je jezik quasi⁸¹ otekò,
 Hvale tvoje iskajući,
 U veselju prid ovom kući.

A pak neće da pomognu,
 A ja revat sam ne mogu,
 Stega andiamo al fine in somma,⁸²
 Znamo mi da nijesi doma.

Gospara Matka i Mata,
 Od kuće su tvoja vrata,
 Nit će njima biti breme,
 Dat amici⁸³ ključe od spreme,

Koja puna complimenta
 Neka čini che si senta,⁸⁴
 Nje brava, koju eko
 Nam donosi nadaleko.

⁷⁹ Moja usta ostaju nijema (tal.).

⁸⁰ Možda (tal.).

⁸¹ Skoro (tal.).

⁸² Idemo kraju (tal.).

⁸³ Prijateljima (tal.).

⁸⁴ Da se čuje (tal.).

Mi smo došli iz Gružića,
 Dake neka spravi pića,
 Ruma, a može i rozolina
 Sve u zdravlje Vendramina.

Nu mi veće sad intanto,
 (...) fine a questo canto,⁸⁵
 A vi (ja vam žudim sreće)
 Otvorite vrata veće.

Meni i družbi tak vam zdravlja
 Ka vas pjevat sveđ se spravlja.

Sljedeća pjesma rijedak je primjer kolendavanja uoči Svetih Šimuna i Jude,⁸⁶ blagdana dvojice apostola, Šimuna Kanaanca i Jude Tadeja (28. listopada), koji se u Dubrovniku slavio još od 14. stoljeća.⁸⁷ Kratka je, vesela i puna radosti, s uvrštenim stihovima na talijanskome jeziku. Pjesnik se u stihu poziva na godišnji ciklus kolendavanja (“...koji smo u vas bili lani”),⁸⁸ afirmirajući izraz *držanstvo*, što u svakom pronađenom kontekstu ukazuje na značenje - običaja. “Osluhnemo” li stihove lako ćemo uočiti da je folklorna matrica čestitarskog pohoda (“Auguranti buona sera, došli smo vam con la liera...”), opjevanih dobrih želja pred kućom (“...dake Bog vi udijelio sreće, otvorite vrata veće...”) i očekivanog ulaska do blagdanske trpeze (“...otvorite molim vrlo, da ne derem suho grlo...”) vrlo jasno uvedena u kolendarsku Zamagninu pjesmu napisanu 1818.

⁸⁵ ...na kraju ove pjesme (tal.).

⁸⁶ Ovo je jedini primjerak kolende u prigodi Svetih Šimuna i Jude koji sam pronašla pregledavajući kolendarsku građu iz 18. i 19. stoljeća u Arhivu Male braće, Znanstvenoj knjižnici Dubrovnik i Državnom arhivu u Dubrovniku.

⁸⁷ Njihov kult osnažen je tijekom 15. stoljeća, kada je uoči njihova blagdana 1430. završilo teško višemjesečno razdoblje opterećeno kužnim pomorom i snažnim potresima. U znak zahvalnosti, na dan 28. listopada uvedena je zavjetna procesija gradom, uz svečanu misu u stolnici, koja je stoljećima održavala sjećanje na stradanje i spas nebeskim zagovorom Sv. Šimuna i Jude (N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 273).

⁸⁸ Ta je fraza prisutna i u suvremenim kolendama, primjerice, u kolendi uoči Božića, koju u svom repertoaru njeguje Kulturno-umjetničko društvo *Žutopas* iz Smokovljana u Dubrovačkom primorju: “...domaćine poštovani, došlo vrijeme odolani...”

*Kolenda uoči sv. Šimuna i Jude*⁸⁹

Auguranti buona sera,
 Došli smo vam con la liera,⁹⁰
 Puni gusta, puni rada
 Niko al' nek se ne pripada.

Er smo amici, e cortesani,
 Koji smo u vas bili i lani,
 Koji držanstvo za izvršiti
 I za rada svoju otkriti.

Čeli bi vam dosta rijeti,
 Ma znajuć da gospođa prijeti,
 Che son questo cose dure⁹¹
 Da ona neće sekaturè.

Poslušat ću questo tanto⁹²
 I skurtat ću il lungo canto,⁹³
 Dake Bog vi udijeliò sreće
 Otvorite vrata veće.

Otvorite molim vrlo
 Da ne derem suhò grlo
 Ni ja, ni družba tako vam zdravlja,
 Ka vas srcem već pozdravlja.

Najveći broj kolendi Mato Zamagna je napisao Mari Sorgo Gradi, koju ponekad spominje i kao *Maru Givovu*.⁹⁴ U vrijeme kada joj je 1817. Zamagna napisao prvu kolendu, imala je 86 godina. Zbirku *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi* otvorio je upravo *Kolendom Mari Givovoj za Mratina*

⁸⁹ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 22-23.

⁹⁰ Došli smo vam s lijericom (tal.).

⁹¹ Da su ovo teške stvari (tal.).

⁹² Ovo toliko (tal.).

⁹³ I skratit ću dugu pjesmu (tal.).

⁹⁴ Riječ je o Mari Sigismundovoj Gradi (1731-1825), ženi Ivana Nikolinog Sorgo.

dana, u kojoj se u trećoj kitici spominje *kantanje* kao stari kolendarski običaj, baš kao i nastojanje domaćina da ugodi kolendarskoj družini.⁹⁵

*Kolenda Mari Givovom za Mratina dana*⁹⁶

Ćeh ja sinoć, Gospo moja
Doć pohodit dvora tvoja,
Ma sinoćnje rad tempestè⁹⁷
Nijesi čula buku, i feste.

Kad mužiku novù čuješ
Neću da se pomamnjuješ,
Er smo uzeli prosuljice
In mancanza⁹⁸ od lijerice.

Ma običaj je paka starà
Dubrovačkijeh kolendarà,
Uputit se priko grada
I cantatti che la vada.⁹⁹

Za slijediti takè mode
Kolendari ki tebi dohodè,
I rad svoje mnogè željè
Činù tebi sad veselje.

Nu već, Gospo, ak' ti parà
Iznesi nam što iz ormarà,
Finalmente spravi družbi
Da ne ostane sad u tužbi.

⁹⁵ Blagdan Sv. Martina kao državni blagdan spominje se u dubrovačkoj prošlosti još u 16. stoljeću, kada je u njegovu svetkovanju sudjelovao sam knez, a takav blagdanski status zadržao je i u 18. stoljeću. Vidi: N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 394, 398.

⁹⁶ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 1-2.

⁹⁷ Oluje (tal.).

⁹⁸ U nedostatku (tal.).

⁹⁹ I pjevati kako ide (tal.).

Pridaj miso tvojom Niki,
 Ka je s nami u ovom viki;
 Još bi mogò rijeti mnogo,
 A i grlič bi me pomogò.

Ma sam tvoga ja pun straha
 Da tvoj štapak ne zamaha,
 Jer kad već sam rekò dosta
 Sad zatvaram moja usta.

I sljedeća je kolenda, napisana 1818, upućena Mari Sorgo Gradi, iako joj u naslovu stoji *Kolenda uoči Mratina dana Riječanima*. U ovoj je pjesmi tradicionalni blagdan krštenja mladog vina¹⁰⁰ bogato potkrijepljen spominjanjem bačava, bačvica, vina i bokarica, ali i stihovima kojima se okupljanje kolendarskih družina o Martinovu definira “starom užancom”.¹⁰¹ Istom kolendarskom nadahnuću nije odoljeo ni majčin brat Mata Zamagne, pjesnik Pijerko Franatičin Sorgo-Cerva, koji je 23 godine prije nego što će nastati sljedeća Zamagnina kolenda, i sam uoči “Mratin danka” spjevao kolendu.¹⁰² Taj je blagdan bio rado čašćen u dubrovačkom puku, ali i u selima Rijeke dubrovačke.¹⁰³ Blagdan Sv. Martina

¹⁰⁰ U narodu se vjeruje da mošt (mlado vino) na taj dan sazrijeva, pa se u Hrvatskoj osobitim (šaljivim) ceremonijalom obavlja “krštenje mošta” (M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*: 112).

¹⁰¹ Zapovijedani crkveni blagdani nabrojani su već u *Gracijanovu dekretu*, priručniku kanonskog prava iz sredine 12. stoljeća. S tog popisa u najstariji dubrovački državni kalendar s 46 blagdana iz 15. stoljeća nije bio unesen jedino Sv. Martin. Sredinom 16. stoljeća Sveti Martin državni je blagdan, a u 18. stoljeću uz njega se vezuju vigilije, koje su u svojim počecima podrazumijevale bdijenja uoči blagdana, pretvorivši se s vremenom u dane posta (N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 387, 394-398). U kolendarskoj građi Državnog arhiva u Dubrovniku, Znanstvene knjižnice Dubrovnik i Arhiva Male braće, blagdan Sv. Martina često se spominje kao kolendarski povod među pukom i vlastelom (Primjerice: *Lam. Crim.* sv. 63, f. 112-113, 116-122, 127; Rkp. 180, AMB).

¹⁰² P. F. Sorkočević, »Kolenda spjevana D. Maru Santoru od Druscbe Comardara pod imenom od Marina Kelesa.«: 40-42; »Kolenda Don Maru Santoru pod imenom Marina Keleza, Družba Komardara – Na 10 9bra 1795 u Gradu.«, ali bez imena autora (u prijepisu iz druge polovice 19. stoljeća potpisana s NN), čuva se u rukopisnoj zbirci *Kolende*, rkp. 539, XXXV. Stranice nisu numerirane, ali bile bi 79-80. Ista je kolenda dio zbirke pjesama *Piesne raslike snanieh i nesnanieh Piesnika / Nadno koje pod pisa nema, Piesnik nesnase* (Rkp. 456/1, str. 2, ZKD).

¹⁰³ “Na Martinovo, kada su nastale nekolike kolende Pijerka Franatice Sorkočevića, kad je veselo društvo uz pjesmu, gozbu i tanac na prostranoj saloči kušalo mlado vino, nerijetko se upriličilo i kolinje, pa se uz mlado vino jeo i slatki kuljen i druge poslastice, kako je to u Rijeci tek ponegdje još običaj” (Slavica Stojan, »Rijeka dubrovačka kao književna inspiracija.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku* 27 (1989): 183).

nazivao se “prvim uoči Božića”¹⁰⁴ ili *Prvi Božić*,¹⁰⁵ čime se ukazuje na najvještajući aspekt Sv. Martina kao blagdana kojim je, prije nego drugdje, počinjala priprava za veliki blagdan Kristova rođenja.¹⁰⁶

*Kolenda uoči Mratina dana
Riječanima*¹⁰⁷

Gospo Mara dobar večer,
Večeraske, i svaki večer,
Užanca je bila starà
Skupit družbu kolendarà.

I Mratinova uoči dana
Tresku činit, činit vrana,
Za ne grdit stvari antike
Evo ti nas s' mnogo vike.

Sada iz bačve provrćenè
Zalije se vinom družbu, i mene.
Stega grlo, i bokarice
Pošlji Gospo prid bačvice.

Da oprovamo vina novà
Od Tudrače,¹⁰⁸ i od Gazova
Da veseli Gospo i siti
Možemo ti mi napiti.

¹⁰⁴ ...”er parvogha u Occi Bosgichia, mismo dobra svi garlichia”... (M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 25).

¹⁰⁵ Antun Kaznačić spjevao je »Kolendu za dan svetog Martina obično zvana Prvi Božić.«, u: *Kolende*, rkp. 539: 68-69.

¹⁰⁶ Razgranati zimski narodni običaji i druge tradicije, prema Gavazziju, počinju u studenome i traju otprilike do Poklada. Unutar tog ciklusa središnje mjesto imaju običaji užeg božićnog skupa, koji se kreću negdje od Sv. Barbare (4. prosinca) ili Sv. Lucije (13. prosinca) i traju sve do Sveta Tri kralja, ovisno o regionalnim posebnostima (u različitim krajevima Bosne i Hercegovine kao prvi dan Božića smatraju se: blagdan Sv. Katarine, Materice ili Bezgrešnog začeca). Vidi: M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*: 115-116.

¹⁰⁷ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 24-26.

¹⁰⁸ Hidronim na putu od Petrova Sela do Obuljena.

I ujedno zabalati
 Quali kako da smo matti,¹⁰⁹
 Ter govorit balajući
 Svako dobro ovom kući,

Rijet dok kopač loze usadi
 Viva, viva Mara Gradi,
 Al budući mi pošteni,
 Avizate toj u meni.

Da kad bude svak napiti
 Bačva prazna imà biti,
 Er prvoga u oči Božića
 Mi smo dobra svi grlića.

Pjevo bi jošter unaprijeda
 Ma se strašim tvoga jeda,
 A pak neće da pomognu
 A ja revat sam ne mogu.

Stega otvorite vrata veće
 Družbi koja vam žudi sreće,
 I govori da je već dosti
 Stega jom molim prosti, prosti.

Suton uoči Svetoga Martina 1818. donio je gosparu Orsatu Martoličinu Cervi i njegovoj sestri Đuli (Julijani) Martoličinjoj¹¹⁰ pjesmu prepunu lijepih želja, kojima čestitari obdaruju ne samo Orsata i Đulu, nego i njihove “djece, djece djecu”.¹¹¹ Taj

¹⁰⁹ Kao da smo ludi (tal.).

¹¹⁰ O Julijani Martoličinjoj Cerva (1779-1829), krhkoj udovici Jakova Petrovog Natali (1772-1813), u svojim je izvješćima pisao Inocent Čulić. Isticao je njen mladoliki izgled i nije ju ubrajao u naobražene Dubrovkinje, s prezirom napominjući da je njezin jedini talent lijepo se urediti i obući (Slavica Stojan, *U salonu Marije Giorgi Bona*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1996: 25).

¹¹¹ Autorova odluka da javno predstavi one kojima su stihovi namijenjeni daje Zamagninim kolendama dokumentarni pečat o jednoj davnoj zbilji, koja pojedinim interpretacijama biva obogaćena spoznajama o onodobnim “zbijskim” stanovnicima Dubrovnika. To nije odlika samo dubrovačkog kolendavanja, jer je i Gavazzi isticao kako je poznato da su se tekstovi kolendi u širem prostornom kontekstu prilagođavali i birali ovisno o tome pred čijim se vratima kolendavalo: župnikovim, učiteljevim, dobroga gospodara kuće u kojoj je djevojka pred udajom i sl. Vidi: M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*: 206.

eho dobrih želja važan je folklorni trag u Zamagninim kolendama, jer su upravo dobre želje, uz čestitarski uvod i završno traženje (očekivanih) darova sastavni dio svake kolendarske matrice.¹¹²

Kolenda Gosparu Orsatu i Đuliji Cerva
*U isti dan*¹¹³

Obili smo sinje more,
Dok smo iznašli vaše dvore,
Kè proslavit er smo čeli,
U družbi smo dolečeli.

S prvoga uoči Božića
Festu činit u Červića,
Augurati vam mnoge stvari
Ovi žudù kolendari.

Da u veselju, i u radosti
Prohodite ljetà dosti,
I da uz časti ovega sveca
Vašè djece, djece djeca.

Al' pak Gôspo Đule tebi
Nije jezika još pod nebi,
Ki bi mogo izvikati
I požude prikazati.

Neb' do zore dosta bilo
Tebe pjevat naša vilo,
I u zoru ništa ne bi
Još rečeno našli tebi.

¹¹² Pohvala je središnji dio kolendarske kompozicije, a ostvaruje se kroz formulu hvaljenja doma (dvora) i formulu hvaljenja domaćina i njegovih ukućana. Dobre želje često su, u idealiziranom opisu života, isprepletene s pohvalama.

¹¹³ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi: 27-28.*

Stega je mučat quasi bolje
 Neg ne izrijeti s' glasom volje.
 Još bi dosta vami rekò
 Ma je jezik meni oteko.

Stega Bog vi udijeliò sreće
 Rastvorite kortu veće,
 Sada uljeze družba naša
 Koja slavi dvora vaša.

Iz Zamagnine kolende koju je uoči blagdana Sv. Andrije 1818. namijenio Deši *Lucovom*¹¹⁴ u Gružu, dopire nekoliko ribarskih prizora i zgoda u kojima su kolendari, pjevajući *piano forte* u korti znali biti “zaliveni i žmulom vode”.¹¹⁵ Kolenda se naslanja na ribarsku predaju o svecu “ki je ribar stari bio i ribanje potvrdio”,¹¹⁶ a u sadržaju otkriva čitavo jato moguće ponude na trpezi (trilja, smuduta, vrnuta, crneja, hobotnica, ovrata, jastoga...), koje se lovilo “u vršice”.¹¹⁷ Iako smještena u ribarsko okrilje Rijeke i “uronjena” u predaju o ribaru svecu, ova kolenda nije lišena amblematskih odlika blagdanskog kolendarskog pjeva; apotropejske *treske*, čestitanja mnogih sretnih ljeta i očekivana *tratavanja* ulaskom u kuću.

¹¹⁴ Riječ je o Deši Marko-Antunovoj Sorgo (1745-1822), ženi Lucijana Nikolinog Pozza-Sorgo.

¹¹⁵ Blagdan Sv. Andrije u dubrovačkoj kulturnoj tradiciji posjeduje i svoj srednjovjekovni sloj jer je već u 14. stoljeću bio uvršten u državne blagdane, a takav status imao je i u 16. stoljeću kada je u svetkovanju blagdana sudjelovao i sam knez. Kao državni blagdan čašćen je i tijekom 18. stoljeća. Vidi: N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 394, 396-397, 389, 390.

¹¹⁶ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 29.

¹¹⁷ Za razliku od Rijeke dubrovačke, u Dubrovniku su, ako je vjerovati kolendama Antuna Kaznačića, Svetoga Andriju (uz Sv. Josipa) častili drvodjelci. Vidi: *Kolenda uoči dana sv. Andrije “u koju noć u vrijeme dubrovačke Vlade, bilo je dopuštno samo darvodielcim, kolendati”* (R.O. 170, br. 7, CCXXIII/1, 12-13, DAD). Ova ista kolenda, potpisana kao pjesma Antuna Kaznačića, čuva se u rukopisnoj zbirci *Kolende* (rkp. 539, XVII, 46-47, ZKD). Posve drukčiji blagdanski kontekst uz dan Sv. Andrije otkriva nam Gavazzi, ističući da je taj blagdan u velikom dijelu Europe i sjeverozapadnom dijelu Hrvatske obilježen različitim djevojačkim nagadanjima o budućem ženiku i o sudbini uopće (M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*: 114).

*Kolenda gos. Deši Lucovom u Gružu
od ribara obučeni
uoči sv. Andrije¹¹⁸*

Ovâ družba obična nije
K vam dohodit bila od prije,
Erbo Riječke iz dalečinè
Nijesu blizu ovè krajine.

Mnogo al veće er nije nauka
Da se tebi čini buka;
Mali s' ovò družinice
Hodeć s' Rijekè ribarice.

Svi smo bili in allegria
Gia chè è¹¹⁹ sutra svet Andrija,
Ki je stari ribar bio,
I ribanje potvrdio.

A pripovjes buduć stara
Da si i ti u družbi od ribara,
Promisli smo da bi manjkali
Kad te ne bi sad spoznali.

I veselje u ovom danu
Razdijelili na običanu,
Gospo milà, i dragà dake,
Ako treske čuješ jakè,

Nemoj činit koju tužbu
Na ovù slabu moju družbu,
Nego krivi Gospo sebe
Er si u družbu dala i tebe.

¹¹⁸ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi: 29-33.*

¹¹⁹ Budući je (tal.).

Anci ja sam srećna reci
 A to spoznaju ljudi u Rijeci,
 Paček to svjedoče meni
 Trilje, i smuduti pošteni.

I vratiti, i hobotnice
 Koje hita se u vršice,
 Ti veselo Gospo slijedi,
 Ko do sada i unaprijedi.

I tako ćeš srećna biti
 Sama i sobom govoriti,
 Da komporta trpjet družbu
 Kad će učinit svaku službu.

Ma ne čekaj pianoforte
 Da ćeš čuti pojiti iz korte,
 Nè un Poeta Laureale¹²⁰
 Da ti dostojnè reče hvale.

Neg kriještanje od ribara,
 S' kojem se patrun karà,
 Da on disturba davat neće,
 Stegà valjà dospjet veće.

Malo corragia¹²¹ svi smo stekli
 I dvije riječi još smo rekli
 Da tvê sluge sred slobode
 Ne poliju nas žmulom vode.

Ma da uvedeš družbu u kuću,
 Sada osuši mokru obuću,
 Er ribala je tri dni cijela,
 Brez uhiniti crnjela.

¹²⁰ Pjesnik slavni (tal.).

¹²¹ Hrabrosti (tal.).

Da se u kući veselimo,
 Da se vincom napojimo,
 I auguramo da u mirnosti
 Svom familjom, i u radosti,

Budeš življat ljete mnoge
 Hitajuć ovrata i jastoge
 I da trata se kolendare
 Prijateljje tvê ribare,

Kom je poći preša
 Stega prosti Gospo Deša.

Odabirući osobe iz uže obitelji, Zamagna je uoči Sv. Franje Ksaverskog svome ocu Franu Zamagni spjevao kolendu već 1817. Najvažnija poruka iz ove kolende posvećene glavi obitelji je - slavljenje Tamarića, čime u četvrtoj strofi otkrivamo titulara obiteljskog ljetnikovca Zamagna-Tamarić u predjelu Obuljeno u Rijeci dubrovačkoj.¹²² Iz pjesme dopiru zvuci bogate “instrumentalne pratnje” lijerice, mješnice, kontrabasa, violine, viole i flaute, a doznajemo i o tradicionalnoj ponudi blagdanske trpeze, s koje su se nudile: smokve, mantala i grožđe.¹²³

¹²² Spominjanje Tamarića od velike je važnosti u pokušaju ubikacije ljetnikovca koji je pripadao obitelji Mata Zamagne ili još konkretnije, u kojem je Mato Zamagna pisao svoje kolende u Rijeci dubrovačkoj tijekom 1817, 1818. i 1819. godine. Ljetnikovac Zamagna-Tamarić, kao tipičan primjerak dubrovačke ladanjske arhitekture prijelazno renesansno-baroknog stila, i danas postoji na obalama rijeke. Iako u dubrovačkom Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture Republike Hrvatske još uvijek nije načinjen cjelovit elaborat o kulturnoj povijesti ljetnikovca smještena u predjelu Obuljeno, prema postojećoj dostupnoj dokumentaciji riječ je o ljetnikovcu malih razmjera. Njegova vrijednost počiva na autentičnosti osnovnih karakteristika; od jedinstvenog smještaja uz pitomu riječnu obalu na suburbanom gradskom prostoru, preko okvirnog vrta s ogradnim zidom, do stambenog objekta tipične dubrovačke dispozicije interijera *quattro stanze un salon*. U Rijeci dubrovačkoj zapravo postoje dva ljetnikovca obitelji Zamagna; jedan je opisan ljetnikovac Zamagna-Tamarić, dok je drugi smješten u staroj Mokošici na moru. Prema kazivanju jednog od vlasnika ljetnikovca u staroj Mokošici Tomislava Carića, taj se ljetnikovac u obiteljskoj predaji vezivao uz obitelji Ragnina-Zamagna. O tim ljetnikovcima pisao je i J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*: 165: “S onu stranu Rijeke mirno selo Mokošica raskošno počiva pokraj vode; tu su domovi Gozze, Gradi, Bona, Zamanja, imali svoje ljetnikovce i dvorce...”.

¹²³ Mantala, (suh) grožđe i smokve koje spominje Zamagna i danas se u Dubrovniku nude kalendarima, baš kao i u selima Dubrovačkog primorja, u kojima se još prije stotinjak godina kalendarske družine čistilo suhim smokvama, mantalom, kotonjatom, mjendulima, orasima, rakijom ili vinom (M. Mojaš, »Narodni običaji: svečanosti o Božiću i Uskrsu na području Dubrovačkog primorja i otoka.«: 63; kazivač Mario Gvozdenica, *1982, Trnova).

Zamagnine kolende mirisale su i na prikle od jabuka, dumanjske kolačiće, moscat, rakiju i suho voće.¹²⁴ Gotovo sva navedena jestiva i pića u običajnoj su konstanti opstala do današnjih dana, tako da se većina toga može ne samo vidjeti na blagdanskim trpezama dubrovačkog kraja, nego i “opjevati” u današnjim kolendarskim stihovima.¹²⁵ Dokumentarni sloj u kolendi nastavlja i obiteljska slika o brižnoj “prisivjetloj gospoји” koja pod “ključima od gožđa” skriva delicije do imendanske prigode na blagdanskome stolu. U završnim stihovima kolende “uoči imena krsnoga” i danas možemo prepoznati iskonsko čestitarsko poslanje kolendara; želju da Svevišnji domaćinu (pjesnikovu ocu) udijeli sve ono što bi on sam htio.

*Kolenda G. Franu Zamagni
uoči njegova imena krsnoga, na 4. (!) Decembra*¹²⁶

Tvâ bi bila prava tužba
Kadar ne bi ova družba,
Došla k' tebi dan prije tvoga
Imena ti baš krsnoga.

¹²⁴ Upravo zato što se takva ponuda vezuje uz posebne prigode i običaje možemo reći da su takva jela prerasla u svojevrstne simbole. Naime, u prehrani kao složenoj kulturnoj pojavi etnološku važnost ima način konzumacije, i to s obzirom na sezonski ritam, stolno posuđe, prostor u kojem se jede, ponašanje, prigode i slično. U tom smislu pažnju privlače jela priređivana za posebne prigode, kalendarske svetkovine poput Badnjaka, Božića, Poklada, Uskrsa... (Aleksandra Muraj, »Obrisi svakidašnjega života.«, u: *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*. Zagreb: Matica hrvatska, 1998: 101).

¹²⁵ U kolendi za Badnji dan, koju danas njeguje Kulturno-umjetničko društvo *Žutopas* iz Smokovljana u Dubrovačkom primorju, uz ostalo pjeva se: “...mi vam vele ne ištemo, od mala se veselimo / nego malo suha voće, da grizemo do ponoća / suha grožđa i smokava, mjendula i orava / i mantale jednu peću, da vam Bog da dobru sreću / malo vina u bocunu, što držite u kantunu / i kupicu rozulina, da rečemo viva, viva...”

¹²⁶ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 3-6. Blagdan Sv. Franje Ksaverskog se (baš kao i danas) u 19. stoljeću slavio 3. prosinca. Potvrđuje nam to Rimski misal iz 1726. (a isti datum blagdana upisan je i u Rimskom misalu iz 1962), u kojem izričito stoji da se 4. prosinca svetkuje Sv. Barbara. Ne zna se zašto je Zamagna napisao da je kolendu ocu Franu spjevao “uoči njegova imena krsnoga, na 4. Decembra”. Blagdani svetaca slave se na dan njihove mučeničke smrti (rođenja za nebo), a od tog se odstupa ukoliko se ne zna točno kad su umrli ili je riječ o korizmi, Uskrsu ili Božiću primjerice, što ovdje nije bio slučaj. Lonza navodi da je blagdan Sv. Franje Ksaverskog u kalendar službenih proslava Republike uvršten odlukom Senata iz 1669. kojoj se ne zna povod. Barokni svetac Franjo Ksaverski kanoniziran je 1622. zajedno s Ignacijem Lojolskim, a već poslije nekoliko godina dubrovački su jezuiti od svog generala primili relikvije Sv. Ignacija i Sv. Franje Ksaverskog. Pobožnost Sv. Franji Ksaverskom njegovala se osobito u obitelji Gondola. Nakon izgradnje isusovačke crkve 1725, na blagdan Sv. Franje Ksaverskog (3. prosinca) oci isusovci služili su ondje večernju i misu na koju je odlazio knez s Malim vijećem; sve to u znak zahvalnosti svecu uoči čijeg je blagdana 1678. u Dubrovnik stigla vijest da je Kara-Mustafa odustao

Znam da ova svetkovina
 I tvâ vrata puna cina
 Iskali bi ak i ne vela
 Mužikijerà kojegod djela.

Resti,¹²⁷ Čića¹²⁸ i don Santora,
 Da solfajù do prvijeh zora,
 S' kontrabašom, s' violinima
 I s' violom, i flautima.

I glasovi od Slavića
 Za slaviti Tamarića,
 Al' za dignuti incomode
 I dat tebi tvoje slobode.

Trijeba je bilo promisliti
 (za i bolje se mi napiti),
 Da ti nemaš magazine
 Za ospremiti violine.

Nit' allogia ai muzikanti,¹²⁹
 Koji bi bili tali, e tanti,¹³⁰
 Promislimo da prosulja
 Glas pošilje fino a Puglia.¹³¹

od namisli o opsadi Dubrovnika. Međutim, proslava Sv. Franje Ksaverskog "odvjetnika dubrovačkog spasa i slobode", nije bila osobito svečana, pa u zapisu ceremonijala stoji bilješka: "polublagdan" (*mezza festa*). Na državnoj razini svetkovao se i tijekom 18. stoljeća. Vidi: *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, S. PII V. Pontificis max. jussu editum, Clementis VIII & Urbani VIII auctoritate recognitum, in quo missae novissimae sanctorum*. Venetiis: Apud Nicolaum Pezzana, 1726: 14, 269, 270 (46-VII-84, AMB); *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, summorum pontificum cura recognitum*. Romae-Tornaci-Parisiis-Neo Erboraci: typis societatis S. Ioannis Evangelistae, Desclee & Socii, 1962: XCII (83-III-42, AMB); N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 328-331.

¹²⁷ Riječ je o Tommasu Restiju, vrsnu dirigentu na prijelazu u 19. stoljeće i suvremeniku don Marina Santora (M. Demović, *Glazba i glazbenici u Dubrovačkoj Republici od polovine XVII do prvog desetljeća XIX stoljeća*: 83).

¹²⁸ Pretpostavka je da se radi o nečijem nadimku.

¹²⁹ Ni smještaja za muzikante (tal.).

¹³⁰ Koji bi bili ovakvi i onakvi (tal.).

¹³¹ Sve do Puglije (tal.).

I da vaše doć na dvore
 Š njom se udarat lijepo more,
 Er će sreća ak' ljericu
 Čuješ strugat uz šetnjicu.

A mi umijemo kako bolje,
 Izrijet ćemo s' glasim volje,
 To jes žudimo da u radosti
 Življat budeš ljeta dosti.

S' zaručnicom tvom priblagom,
 I nam svijem jur pridragom,
 To po putu Saveria
 Sva će molit kumpanija.

Da se izvrši, er svak to žudi
 I od žena s nami, i ljudi,
 Ti u tolikò svijeće užeži,
 I mantalu lijepò izreži

Ter trpezu ti načinja
 Kad izneseš svašta iz skrinjâ,
 Tu abbondanza bit će troppa,¹³²
 Ma mi hoćemo i lindropa.¹³³

Što prisvijetlà tvâ Gospođa
 Pod ključima drži od gožđa,
 Zatvorena, i skrivena
 Za prije dana od svoga imena.

Grožđa, smokav' i onè stvari
 Što gradiskaju¹³⁴ kolendari,
 Da veselo s' tvojieh vrata,
 Kad vidimo kakva je plata.

¹³² Tu obilje bit će veliko (tal.).

¹³³ Lindrop - svilena ukrašena tkanina, u ovom slučaju ukrašeni stolnjak (od tal. lindrappo).

¹³⁴ Što uživaju kolendari (od tal. gradire - uživati).

Mi pođemo razglasiti
 Tvoju obilnos i raskriti,
 Za alačavat¹³⁵ kolendare
 Da per terra dođu a mare.¹³⁶

Augurarti¹³⁷ što bi cio
 Do Bog tebi i udijelio.

Imendansku kolendu napisao je Zamagna svome ocu Franu Tamariću i 1818. godine, upućujući slavljenu pregršt lijepih želja koje su kolendari intonirali “con tuono forte e fresco / počni er sutra je S. Francesco”, očekujući zauzvrat, *in allegria*, tek “žmuo hladne vode” i malo “mantalice iz škrabice”. U kolendi se jasno ukazuje na kolendarski ophod “veselog odlaska na druga vrata”, a među stihovima je sačuvana i prijetnja svima koji pokušaju narušiti trenutak izvedbe - “al nogha ciu sakopavat kome usbudde sad sekavat”.¹³⁸

*Kolenda Franu Zamagni uoči krsnoga njegova imena,
 na 4. (!) Xbra¹³⁹*

Svak sad s' glasom od slavića
 Pjeva Frana Tamarića,
 Svak con tuono forte e fresco¹⁴⁰
 Počni er sutra je S. Francesco,

Koga Tamara ime nosi,
 S' kojem se on podnosi,
 Trjeba je dake da ova družba,
 (Da ne izide koja god tužba)

K' teb' došetà šjor Zamagna
 Er si Gospar pun nam znanja,
 I pokliče svudar Sunce
 Da i do tebe se dovuče.

¹³⁵ Za navesti kolendare (od tal. alacciare).

¹³⁶ Po kopnu i po moru.

¹³⁷ Poželjeti (tal.).

¹³⁸ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 34.

¹³⁹ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 33-37.

¹⁴⁰ Sa tonom snažnim i svježim (tal.).

Nemoj rijet (istinu pravu),
 Što razbijate meni glavu,
 Al noga ću zakopavat
 Ko me uzbude sad sekavat.

Neg neka ti u pamet dođe,
 Kako svetac dnevi prođe,
 Sveđ podnižen u ustrpjenstvu
 U svakome stvari, i mjestu.

Dake Frano gospodaru
 Ti ćeš prostit kolendaru,
 Koji će u malo rijet što žudu
 Za ne držat tebe u trudu.

Frano u zdravlju, i obilnosti
 Tvoje živio do starosti,
 Svom familjom od koje glava
 Ti si vjernà, ti si pravà.

Ako otvoriš pun slobodè,
 I daš žmuo hladne vodè,
 Mi ćemo se napojiti,
 Erbo imamo žedni biti.

Er vikanje koje nas duši,
 Nami svaki čas usta suši,
 Ako paka mantalice,
 Izneseš nam iz škrabice

I daš nam je in allegria,¹⁴¹
 Er je došla sub man via,¹⁴²
 Per non dir¹⁴³ gospođe Nike,¹⁴⁴
 Smajka' ćemo naše vike,

¹⁴¹ U veselju (tal.).

¹⁴² Jer si nam je darežljivo dao (tal.).

¹⁴³ Za ne reći (tal.).

¹⁴⁴ Nike Franove (Nike Franatičine Sorgo), majke Mata Zamagne.

I veselje svi činiti,
 Priko barka¹⁴⁵ er nam će biti,
 Je li paka ne je otvorit,
 Neg nas hoćeš ovdì umorit.

Da ti je prosto Francischiello
 Erbo ćemo mi veselo
 Svi sad poč na druga vrata,
 De će bit nam kojagod plata.

Buona sera¹⁴⁶ dake veće,
 Bog ti udijeliò i svetac sreće,
 Er sluge smo tvê sadara,
 Da valjamo što ak' ti para.

Crkvena godina u nizu donosi blagdan Sv. Nikole, koji je vrlo često čašćen u Zamagninim kolendama, a posvećivao ih je članovima obitelji, nadasve majci. Matova majka Nika bila je kći poznatog Franatice Sorga (1706-1771), pravnika, prevoditelja i pjesnika, i sestra Pijerka Sorga, pjesnika i dopunitelja *Osmana*. Pjesnik Ivan Gundulić bio joj je šukundjed. Uoči blagdana Sv. Nikole 1817. zapisao je Mato Zamagna kolendu svojoj majci Niki Franovoj, obasipajući je Božjim blagoslovom čak “do koljena i četvrtoga”, što ovu pjesmu, sastavljenu od 33 kitice, čini najduljom u zbirci, ali i “najdalekosežnijom” u dometu dobrih želja. U njoj se osjeća sinovljeva naklonost majci i poštovanje spram njene “izvrsnosti” u umijećima topline doma, čak i kada ljeti dobavlja “slatke stvari” i za zimu “gulozne u spremu stavlja”. Kolenda je spjevana imendanskim povodom, iako je blagdan Sv. Nikole (kao što će pokazati sljedeći primjeri) bio kolendarska okolnost i povod i kada se nije čestitalo osobama koje su vlastitim imenom častile ime sveca.¹⁴⁷ Blagdan Sv. Nikole u dubrovačkoj kulturnoj tradiciji posjeduje

¹⁴⁵ Izraz “priko barka” znači - prekipjet će nam.

¹⁴⁶ Dobra večer (tal.).

¹⁴⁷ Milovan Gavazzi ističe da su hrvatski nikolinjski običaji građanske i malograđanske tradicije usvojeni iz zemalja srednje Europe zajedno s kulturnim elementima božićnog drvca, zvjezdara... Obilasci Svetog Nikole u ornatu s biskupskim štapom i vraga sa šibom kako bi nagradili “dobru” i kaznili “zločestu” djecu, stavlajući darove ili šibe u prozore, obuću i sl. mlađa je anticipacija božićnog darivanja (M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*: 116-117). Takvog običaja u Dubrovniku i okolici nije bilo, već je suton uoči blagdana Svetoga Nikole obično donosio kolendavanje.

i svoj srednjovjekovni sloj,¹⁴⁸ a tijekom 18. i 19. stoljeća uoči blagdana Sv. Nikole se kolendavalo na dubrovačkim ulicama, što su lijepim običajem nazvali i opisali kroničari dubrovačke prošlosti.¹⁴⁹

*Kolenda Gos. Niki Franovom uoči svetoga Nikole*¹⁵⁰

Bolje od nas zna tvoje znanje,
Da je večeras kolendanje,
Bit će sutra Niko slavni,
Za pjevati mi smo spravni.

Za i držanstvo izvršiti,
Našu i rados pokloniti,
Buduć sutra danak tvoga
Gospo imena baš krsnoga.

Mi se dakle sakupismo,
I u veselju svi uputismo,
Kako se je moglo bolje,
Puni gusta, a veće volje.

Per aver la bella forte,¹⁵¹
Doć na vrata tvoje od korte,
Ter dostojno zapjevati,
I hvale ti s' pjesnim dati.

¹⁴⁸ Blagdan Sv. Nikole kao državni blagdan čašćen je još od 14. stoljeća, a u 16. stoljeću u svetkovanju blagdana sudjelovao je i sam knez. Na državnoj razini slavio se i u 18. stoljeću. Vidi: N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 394-397, 389, 390.

¹⁴⁹ S. M. Cerva, *Prolegomena in Sacram metropolim Ragusinam*: 526; *Compendio della Storia Sacra di Ragusa dell' abate Gian Maria Mattei*: 66; F. M. Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, I: 196-197; Ivan August Kaznačić, »Kita šaljivo-satirickijeh dubrovačkijeh pjesama.«, u: *Dubrovnik: zabavnik Narodne štionice dubrovačke*, za godinu 1868. U Spljetu: brzotiskom Antuna Zannoni, 1868: 89-128; Pasko Antun Kazali, Mato Vodopić, Ivan August Kaznačić i Orsat Medo Pucić, *Izabrana djela*, prir. Slavica Stojan. Zagreb: Matica hrvatska, 2005: 282; J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*: 126.

¹⁵⁰ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817, 1818., 1819., u Rijezi*: 7-13. Naslovi Zamagninih kolendi u transkripciji nisu mijenjani u odnosu na izvorni tekst. Otuda, protivno hrvatskom pravopisu, malo s u nazivlju ovog (i ostalih) blagdana, spominjanih u naslovima kolendi iz Zamagnine zbirke.

¹⁵¹ Za imati lijepu snagu (tal.).

Kako izvrsnos tvoja pità,
I dobrota tvâ merità,
Al ko b' mogo izvikati
Tvoje i hvale sad spjevati?

Ne b' do zorè dosta bilo
Pjevat tebe, o naša vilo,
I u zoru ništa ne bi
Još rečeno našli tebi.

Za ne tamnjet sunce al' takò
Prid kijem tamni sunce svakò,
Za dosta će nami biti
Koji god dio izbrojiti.

Ostavljajuć paka tebi,
Da s izgledom ti pod nebi,
Unaprijeda govoriti
Budeš djela i tvâ otkriti,

U od kršćanstva izvrsnosti,
Zaručnikom u radosti,
U sinovā naucima,
U naredbam slušaocima.

I s' hitrinom kućnijeh stvari
Sveđ uzdrži se ti mir stari,
Za koliko bit može,
Dok smo u ovò umrlè kože.

Nu se u kuću ne zatvorà
Kader nebo, zemlja, i mora
Gospo tebe slavù dosti
Za tvê znane izvrsnosti.

Erbo vikajuć svak eviva
Na nebo te uzvišiva,
I raduje svak se sobom,
Kad prijateljstvo imà s tobom.

Ter svak pravom je u radosti
Za naučit tvê kreposti
Krviš, šiješ, a veće krpiš,
I gizdavè bječve činiš.

Na posjedu koje se znava,
A i spičaria rebumbava,
I u jednu riječ svakomu
Sve po putu činiš tvomu.

Paka u ljeto s' tvom hitrinom,
I još Gospo s pomljom inom,
Slatke stvari ti dobaviš,
I gulozne u spremu staviš.

Takè u zimu od ljeta volje
Nemaš ništa, neg ti je bolje.
Ne znam ništa, ma govorù,
Da će valjat da po moru.

Kad se u grad već uspravlja se,
U braceru Gospo stavlja se,
Grožđa skrinja, i mantale
Što uzmnadžà tvoje hvale.

Đare paka persikina¹⁵²
Kakve neima usred Jakina,
Ja potpuno iznijet ne mogu
Ak' mê i drugi ne pomògu.

Gospa tvâ Marija Matova,
I još Paula D. Kristova
Nijesu mogli komponjati,
Er valjalo je tebe imati.

¹⁵² Persikina je liker ili sok od breskve (tal. persica).

Čio bi u spremu tvoju otiti,
Za zapanjen pak iziti,
I rijet da se čuje vika
Ko je gospođa kako Nika?

Al veselo družbo naša,
Takò hoće koris vaša,
Dokle grlić propuštiva,
Svi vičimo sad eviva.

Buduć spremna puna tako,
Ne možemo mi inako,
Nego pjevat' u ovakomu
Njome danu veselomu.

Videt ćete vi al' s' očima,
I oprovat još s ustima,
Što ne umijem izgovorit,
Usta al' neću već otvorit.

Ti u tolíkò Gospo prosti
Ako nijesmo rekli dosti,
Za kaparu i ja se od tvoga
Nam proštenja pitanoga.

Vrata nami ovà otvori,
Svak od družbe ovò govori,
I ak' ne u spremu punu blaga
Privedi nas Gospo draga.

Na trpezu načinjenu,
Gdi će otkup tvomu imenu,
Da budemo ispijati,
I teb' Gospo auguratti.

Da užživeš ljeta mnogo,
U koje te Bog pomogo;
Do koljena i četvrtoga
Živeš gospo u miru Boga.

Dok nebeskà lijepà slava,
 Ka je dostojna tebi, i prava,
 Ko dostojna, Gospo plata
 Uzbude ti od Stvorca data.

Er držanstva s' djelim tvoga
 I s' pomoćim sveca ovoga,
 Ti nastojiš da ti bude
 Udijeljena za tvoje trude.

A vi družbo blagà, i mila
 Sada svaka od vike sila,
 Puknut u vam što ne čini
 Sad revajuć još svak fini.

I čineći soavi cori,¹⁵³
 Svi veselo homo gori,
 Lijepa slasti za kušati
 Koje će nas dočekati.

Vraćajući se svi mi paka
 Pjani i siti po ovò mraka,
 Lombardajuć po svem mjestu,
 Činićemo jaku festu.

Za proslavit svetog Nika
 I gospođi u koje je dika
 Naša, Rijeke, i ovog dana
 Braćo čin'te lombardanja.

Apotropijska *lombardanja* i bučne *feste* očito su bile sastavni dio veselja koje se odvijalo noću čak i kada su kolende bile upućivane ženskoj osobi, što u zabavljačkim nadahnućima mladog Mata Zamagne, ali i kolendara uopće, nije bila rijetkost.¹⁵⁴

¹⁵³ Blaga srca (tal.).

¹⁵⁴ Iako se uglavnom kolendavalo domaćinima, znalo se dogoditi da su dubrovačka kolendarska nadahnuća bila namijenjena i ženskim osobama iz, u Zamagninu slučaju, odabranog vlasteoskog kruga ili pak pučanskog, na primjeru *Kolende gospođi Kati* (RO 170, CLXXIII/2b, DAD). I u selima Dubrovačkog primorja zabilježene su kolende kojima se na Badnju večer u prvoj polovici 20. stoljeća kolendavalo ženama, primjerice "Dobar večer, Gospa Made, došli smo Vam kolendati..." (M. Mojaš, »Narodni običaji: svečanosti o Božiću i Uskrsu na području Dubrovačkog primorja i otoka.«: 63).

“Poklanjajući čestitanje i veselo pjevanje” napisao je Mato Zamagna svojoj majci Niki kolendu uoči njena imendana i 1818. godine, iznova u njoj (kao i u prethodnoj) hvaleći majčinu brižnost. Ovoga puta uvrstio je opisniji “osobni trenutak” iz obiteljskog kruga kojim (na šaljiv način) otkriva majčino skrivanje delicija od “guloznih” ukućana, čime kolende, budući da su spjevane stvarnim likovima, posjeduju dodatan dokumentarni sloj.

*Kolenda G. Niki Franovom uoči sv. Nikole*¹⁵⁵

Ne čudi se Gospo Nikā,
Er večeras jaka je vika
Nami pjevat čini izvrsno
Tvê sutrašnjo ime krsno.

Ima i ko bi Gôspo sebi
Ko sad ne bi došo k tebi
Pokloniti čestitanje
I veselo ovò pjevanje.

Al se nemoj, Gospo, plašit
Da smo došli tebe strašit,
S’ dugijem cantom,¹⁵⁶ kako prijè
Kada svrhe bilo nije.

Ma da blagos tvâ naravnà
Ku spoznasmo, Gospo, odavna,
Nas primiti slatko bude,
Složićemo naše trude.

U četiri pjesme samo
Teb’ za smirit, i nas amo
Dake što ti čeljad boljè
Može izrijeti svoje od voljè.

¹⁵⁵ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 41-46.

¹⁵⁶ Dugom pjesmom (tal.).

Neg potvrđet svê požude,
Ke ti lanih rekla uzbude?
Erbo u malo riječi neće
Niko tebi izrijeti većè.

I rodio se nije na svijeti
Ko bi sve ti mogo izrijeti,
Nu te samo družba moli
Da na način ne bi oholi,

Večeraske nju primila,
Neg s' blagoćom, er nije sila,

A trbuhà paka od vraga
Nije među nam Gospa draga,
Er kumpanje nema druge,
Svi mi smo tvoje sluge.

Nije jednoga među nami,
Ki će tebi rijeti da mi,
U jedan glas će rijet svak samo
Od ništa se kontentamo.

Ako paka kako uzuža se,
Pod usta nam već uzpruža se,
Tvoje praskve Giullepane
Koje se u loncu odamna hranè.

Ali hitrè stvari inè,
Koje te slavnu u Rijeci činè
Koje ti u škrinju bit ćeš skrila,
S dva katanca i zatvorila.

Sada muž ti i sin, ne mogù
Čupat kad nije na palogu
Er gulozni oni budući,
Stvar ne može ostat u kući.

Kû prigledat oni neće,
Olti čupat grožđe od veće
Bit će rekoh još, još ko zna,
Stvarca u tebe kâ guloznà.

Ka ako paka budeš dati,
Neskladno je inzistati,
Svak se moć' će tad podičit
I iza svega glasa ličit.

Da rebumbà more, i riva,
Gospoja Nika viva, viva,
S pridragijem zaručnikom
I s' jednijem, i drugijem sinkom,¹⁵⁷

Da u radosti, i u veselju,
Ispunjajuć svakù želju,
Budeš primat kolendare
Koj' per terra, koj' per mare.

Obijaće rekoh more
Za iznahodit vaše dvore,
I govorit s' mnogo vike
Viva ime Gospoje Nike.

I sljedeća *Kolenda gospođi Niki velikom Sorgo i za neke otrovi što su nehote uzeli* iz 1817. namijenjena je majci. Već u samom naslovu otkriva se fabula koja je u nju upletena. U ovoj kolendi uvodno je istaknut inicijalni distih koji se može tumačiti i čestitarskim pripjevom.

Tresku, i viku svi činimo,
Ter gospođu proslavimo.
Gospođi Niki velikom, Sorgo, i za
neke otrovi, što su nehote uzeli¹⁵⁸

¹⁵⁷ Nika Sorgo Zamagna imala je sinove Mata i Frana.

¹⁵⁸ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 19-21.

Kad je otrov već dospjela
 Družba je k' tebi dolečela,
 Er nije čela prije doći,
 Za otrovana pak ne poći.

Rekoh sad je k' vami došla
 Kad je hudà nemoć prošla,
 Svi smo došli sad veseli
 Augurat vam što bi čeli.

Da otrov hudà nigda veće
 Sadara vam bude smeće,
 Nego u miru da živete
 Vi gospođe mnoge ljete.

Još bi s družbom mojom revo
 I tvoje svijetlò ime pjevo,
 Ma se strašim da ćeš rijeti
 Dosta veće moja dijeti.

Stega sad će dospjet vika
 Teb' dodijavat Gospo Nika,
 I u kamaru ćeš uljeziti
 S' patom da neć dohraniti.

Ništa njome, er se strašin,
 Da nesreću ne bi vašu
 Gospo i njima s' ježom dali
 Pa ih nemilo otrovali.

Pancie¹⁵⁹ naše jesu site,
 Vi nam vrata rastvorite,
 Još će nami dosta biti
 Za Nike vam poljubiti,
 I uljezit brez pretesta
 Augurati vam buona festa.¹⁶⁰

¹⁵⁹ Trbusi (tal.).

¹⁶⁰ Zaželjeti vam lijepu *festu* (tal.).

Mato Zamagna pisao je kolende i majčnim sestrama, a jedna od njih bila je i Ursula Franatičina Sorgo, žena Miha-Filipa Luka-Dominikovog Bona. U njoj posvećenju kolendi "arhivirana" je šaljiva zgoda ribanja s *kalamučom* u Rijeci dubrovačkoj. U rukopisu kolende koju je napisao 1817. fusnotom ju je izdvojio sam autor. Ova je kolenda u svojoj strukturi sačuvala prepoznatljivu kolendarsku matricu (dolaska pred vrata, čestitanja uz dobre želje i očekivanog ulaska u kuću) čak i kada je prvotna namjera pjesniku-kolendaru očito bila samo da opjeva šaljivi događaj.

*Kolenda Ori Mihovom uoči sv. Nikole*¹⁶¹

Ova je družba obična odavna
 Za večeras na sve spravna,
 I hoditi rad veselja,
 Po vratima prijatelja.

Dake hodeć sad niz more,
 Pogledasmo vaše dvore,
 I ugledasmo u prozoru,
 Da vam Gospo svijeće goru.

Svak se čudio u jednu pecciu
 Kako imasmo taku sreću,
 Jaku sreću, a take sorte
 Za došetat do tvê korte.

Svak zapanjen lađe ostò,
 I na rivu barku je acostò,
 Za veselit vaša dvora
 Gospo Lone, i gospo Ora.

Vi ste naučni na građane,
 Kolendare poštovane,
 Koji u flaute festu činè,
 I strugaju uz violine.

¹⁶¹ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 37-40.

Al međunam Gospo paka
 Nemà takijeh još junakà,
 Hiti čekaj muzikante
 Da po kortam solfajù cante.

Tebe znam da je od tega želja,
 A u nas samo jes veselja,
 I istromenat sada udarà,
 Kako nam se za nas para.

Koji ćemo in breve, in breve¹⁶²
 Rijeti vami che si deve,¹⁶³
 Dake malo poslušate,
 Da smo ribari tò znate.

I hitamo ribe u prosti,
 Sreća kom' i na osti,
 A jedan put pri jednu kuću
 Metnuli smo kalamuču.¹⁶⁴

I mnogi smo srećni bili,
 Er smo svačesa uhitili,
 A perfino¹⁶⁵ po zimi sreće,
 U ovom prosti jedno večē.

Na udicu znam da je upala
 Jedna peccia di mantala¹⁶⁶.
 I onò večē nel barcone,¹⁶⁷
 Videla je gospođa Lone,

¹⁶² Koji ćemo ukratko (tal.).

¹⁶³ Rijeti vami što se mora (tal.).

¹⁶⁴ Na ovome mjestu pjesnik je označio fusnotu napisavši na dnu 39. stranice: "Per scherzo bili su jom ukrali pecciu mantale i donijeli na kalam. I privarili da su uhitili ribu."

¹⁶⁵ Čak (tal.).

¹⁶⁶ Jedan komad mantale (tal.).

¹⁶⁷ Velika barka (tal.).

Ka bi mogla svjedočiti,
 Kad bi čela govoriti,
 Ali naše sad ribanje
 Bevegnat¹⁶⁸ je vaše znanje.

Da svi ovdí sad ufamo
 Da će se vrata otvorit samo,
 A mantale bit će boljè,
 Nami dato dobre od volje.

I mi ćemo tad veseli,
 Augurat vam što bi čeli,
 Augurat vam ljeta mnoga,
 Da uživáte zdravijeh noga.

I da sved činite festu
 S nami Gospo na ovom mjestu.

Slijede dvije kolende spjevane Mari Đivovoj uoči blagdana Sv. Nikole. Prva od njih spjevana je 1817. i (poput prethodne) ima uvodni pripjev u duhu čestitarskog uzdizanja odabranice pri čemu je Zamagna uvrstio usklik *viva* (*evviva*, živjela, tal.) koji se može čuti i u ovodobnim kolendarskim napjevima u dubrovačkom kraju.¹⁶⁹ Uočljiva je i završna kitica kojom se kalendar i pisac stihova predstavlja svojim imenom, prizivajući gošćenje družine u domu slavljene Mare Sorgo Gradi. Tim se stihom Mato Zamagna nedvojbeno identificira s dubrovačkim kalendarom koji u svoje prigodničarske stihove unosi folklorni element kolendavanja, odnosno neizostavni dio kolendarskog rituala - pozivanje na čašćenje u gospodarevu kuću.

¹⁶⁸ *Bevegna* (dobro došao, tal.) je izraz koji je koristio i Marin Držić, primjerice u *Dundu Maroju*. Marin Držić, *Djela*, prir. Frano Čale. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979: 480.

¹⁶⁹ Kazivač Mario Gvozdenica iz sela Trnova u Dubrovačkom primorju posvjedočio je stihove kolende za Badnju večer, u kojoj se pjeva: "...i kupici rozulina, da rečemo viva, viva / domačice živa bila, domačine ti uživaj!"

*Kolenda G. Mari Givovom u isti dan*¹⁷⁰

*Glas uzdižu stari i mladi,
Viva Mara in Sorgo Gradi*

Mnoga je naša bila želja
Da dan dođe ovi od veselja,
Naučni smo uoči koga
Slavit Nika pridragoga.

Nauka se tà ne odmeće
Slavimo ga s tega od veće,
Ljubak dan se ovi ugodí
S danom kad vas mati rodi.

Danu, danu prem čestiti
S tobom ću se veseliti,
Er si srećan bio, da se
Porodila u tvoje čase.

Neb' lijerica, neb' mješénice
Ne bi mogli gorske tice,
Sve izrijeti što bi čela
Ova družba rijet' vesela.

Žudi mnogo da uzživete
Zdrave vazda da uzbudete,
I u veselju, i u radosti
Prohodite ljetà dosti.

Vaša er djela sjajù u sebi,
Kako sunce po sred nebi,
Mal da ustà ja stotinu
I još od druge polovinu.

¹⁷⁰ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 15-18.

Na obrazu imam momu,
I u jeziku gvozdenomu,
Ne bi jošter dosta bilo
Za sve izrijeti što je meni milo.

Niti hvale sve bi izrekò,
Iza kak' bi ta usta stekò,
A vašemu sinu Niku,
Koji nami uzmažà diku.

Požuda je svijeh ljudi,
Da mu uzbivà sved' što žudi,
I veselo da u sve dane
Lijepè uzčini meridiane.

Pjevo bi jošter unaprijeda,
Ma se strašim vašeg jeda,
Stega bit će ultimata
Da smo došli na ovà vrata.

Putà i mnogo dodijevali,
Kad smo s' vratà ovijeh revali,
Prosti, prosti družbi mojom
Kâ prid kortom stoji tvojom.

Glas to veće i uzvišivà
Mara Gradi in Sorgo eviva,
Ter otvorit čini vrata
I uvedi s' družbom Mata,
Koji revè dalla viva,¹⁷¹
Mara Gradi in Sorgo eviva.

¹⁷¹ Koji reve iz sve snage (tal.).

Iduća kolenda *Mari Givovom* uoči Svetoga Nikole 1818. počinje pripjevom koji družina pjeva, zbor (*coro*, tal.) prije nego što kolendar izusti prve stihove. Taj Zamagnin izvedbeni naputak “dokumentirao” je način kolendarskog uvoda koji, pokazat će to prethodni primjeri, nije nužno započinjao stihom iz prve strofe.

*Kolenda g. Mari Givovom uoči sv. Nikole*¹⁷²
coro: sada nas čeljad ne mole
pjevajmo hvale Nikole

Za držanstvo mi izvršiti,
 Došli smo se veseliti,
 Na običami Gospo Mara,
 Došo je k tebi tvoj Labara,

Koji bi izrijeti dosta ciò,
 Tebi, a i sinku koji god dio,
 Ma istina je, gospo, pravà
 Da mu grlić pomanjakavà.

Zasve sa svom družinom trudi,
 Za izrijeti što ti on žudi,
 Zdravlja najprije dan radosti
 Ti uzuzivaš gospo dosti,

A Nikoli gospodaru
 Da dočeka staros staru
 U gospostvu, i u imanju,
 Sveđ da je veseò svomu u znanju.

Još bi reko un par di rime
 Pjevajući vaše ime,
 Ma pjevajuć, unaprijeda
 Napunit ću tebe jeda.

¹⁷² M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 46-48.

Nu te avizat hoću samo,
 Da ti ništa ne pitamo,
 Erbo doli mi smo bili
 De smo dosta jeli, i pili.

Er mantale dosta, i grozda
 Nika je dala nam Gospođa.
 Ti otvori samo vrata,
 To najveća bit će plata.

Ku bi mogla nami dati,
 Ku se mogu ja nadati,
 Za zarevat viva, viva,
 Ko u dvoru ovijem pribiva.

Ne manjka dobrih želja ni u kolendi koju je Mato Zamagna u prigodi Svetoga Nikole 1818. spjevao Orsatu Martoličinu Cervi, njegovoj sestri Đuli (Julijani) Martoličinoj i Mari Sorgo Gradi. Spominjući se davnih užanci kolendavanja, pjesnik nam, uz *cante* (pjesme) donosi i talijanski izraz *colle*. Ova je kolenda primjer rjeđeg kolendavanja nekolicini ljudi, iznova potvrđujući “popularnost” kolendavanja uoči Svetoga Nikole.

*Kolenda g.g. Orsatu, Giuli, i Mari,
 uoči sv. Nikole*¹⁷³

Naša užanca odamna je bila,
 Večeraske steći krila,
 Za lećeti rad veselja
 Po vratima prijatelja.

Ter činiti cante i Colle,
 Prije dana svet. Nikole.
 Mi smo dake svud već bili,
 I što toka dovršili.

¹⁷³ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 48-51.

Nu jošter per buona sorte¹⁷⁴

Doparli smo i do ovè korte,
Za moć lijepo rijeti vami,
Da izidete na dvor s nami.

Za činiti s nam veselje

U dan ki je došò od željè,
Dan kojega štuje veselo,
Vami milò Riječko selò.

Svi ste mladi, veće hote

Da slavimo questa notte,¹⁷⁵
Non ce scusa, nije razloga
Za izvadit se i još od toga.

Neg slijedite i vi užancu,

Ter činimo sparavancu,
Er gestodi Riječki ljudi
Koji nimalo nijesu ludi,

Grdno bi vas obrušili,

I još ko zna obantili,
Kako užajù mjestu u ovomu,
Opraviti kadgod komu.

Po nesreći ako neće

Slavit sveca mnogo od veće,
To da ne bi sucedallo¹⁷⁶
K vami se je došetalo.

Za avizat vas, da pak tužbu

Ne obrnete na ovù družbu,
A utoliko otvorite vrata,
Pa da uzbude koja god plata.

¹⁷⁴ Za dobru sreću (tal.).

¹⁷⁵ Ove noći (tal.).

¹⁷⁶ Dogodilo (tal.).

Družbi koja pjevà kantu,
 Sada Gospo, vas ne obantu,
 Pjeva za sve da je na vrata
 Pala kako ubijena od bata.

Er je umorna od vikance,
 Od vezenja i sparavance,
 Stega sadar naše duhe,
 Pokrijepite, ma i trbuhe.

Da uzbudemo vam napiti,
 I augurando govoriti,
 Viva festa ovega dana,
 Viva Gospa Giuliana.

Svak ko slijedi kolendara,
 Reci Orsat viva, i Mara.

Mari Đivovoj Zamagna je posvetio i kolendu uoči materica, koja se inače namjenjuje majkama.¹⁷⁷ Ova kolenda iz 1818. koju i sam Zamagna naziva

¹⁷⁷ Materice su, uz djetinjice i očiće, varijante adventske običajne tradicije. Poznaju ih dinarski Hrvati i Bunjevci, dok se u Bosni taj običaj naziva i *majke nebeske*. Riječ je o "ucjenjivanju" žena koje u "otkup" daju oraha, lješnjaka, voća, ženski ručni rad ili novac (primjerice po Bosni i Hercegovini, zagorskoj Dalmaciji i kod Bunjevaca). Vidi: M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*: 121. Iako je taj običaj zagubljen u ovodobnom Dubrovniku, u selima Dubrovačkog primorja njeguje se i danas. Kazivač Mario Gvozdenica (*1982) posvjedočio je da se u selu Trnova u Dubrovačkom primorju njeguju materice, kada majke u drugoj nedjelji prije Božića darom časte djecu. Ukoliko to ne naprave, djeca ih simbolično vezuju konopcem dok se majke ne "iskupe" nekim darom. U selima Dubrovačkog primorja u subotu uoči blagdana materica majka je ukućanima, a ponajprije djeci, pripremala *prikle* posute šećerom i cimetom, okupljajući oko svečane trpeze rodbinu i prijatelje. Domaćici se nazdravljalo: "Da si mi zdravo, mila moja domaćice, s milom tvojom dječicom i mužem. Dočekivala rodbinu, prijatelje i drage goste do duge starosti i slavila maternice u lijepom zdravlju i svakome dobru u ovome poštenome domu. Rodbina te pohodila, prijatelji pridolazili, a veseli odlazili, čast ti nosili i s tobom se ponosili za mnogo ljeta i dobrih godina!". Na te riječi svi bi odgovorili: "Amen, ako Bog da!" Domaćica bi zatim zahvalila na lijepim željama i uzvratila svakim dobrom, nakon čega bi djeca radosno vikala: "Živjela mati, živjele maternice!" otpjevavši potom božićnu pjesmu *U sej vrijeme godišta...* Na sam blagdan maternica djeca su čestitala majci koja ih je darivala bademima, orasima, mantalom, pinjolima, suhim smokvama ili voćem (M. Mojaš, »Narodni običaji: svečanosti o Božiću i Uskrsu na području Dubrovačkog primorja i otoka.«: 59-60).

improvizacijom, rijedak je dubrovački primjer takvog kolendavanja. Već je u uvodnim stihovima istaknuto da se radi o starom običaju još od vremena Miha Pracata¹⁷⁸ kojim se uz (apotropejsku) *tresku* slavi - majka. I ova kolenda počinje pripjevom koji je najvjerojatnije započinjala družina (*coro*, tal.).

Kolenda uoči Materizà (improvisanat)
*G. Mari Givovom na ime nje sinova*¹⁷⁹

Coro:
Svi stecimo glas od tice
Sutra bosu materice

Vi cijenite da je dospjelo,
 Ma nije quasi ni počelo,
 Kolendavat resta ancora,¹⁸⁰
 I pjevati svačijà dvora.

Er ko glavu nema od štice,
 Zna da ovo su materice,
 Stega Gospo ti koja si
 Majka dobrom još u snazi.

Er su molte porte il vanto,¹⁸¹
 Počuj questo nostro canto,¹⁸²
 Što na mjesto tvijeh sinovā
 Pjevat došla je družba ova.

(...) sažmi interesu
 Stavi štogod na trpezu,
 I iznesi štogod iz blanka,
 Dove cibo alcun non manca.¹⁸³

¹⁷⁸ Miho Pracat, glasoviti pomorac i dobrotvor Dubrovačke Republike, živio je u 16. stoljeću.

¹⁷⁹ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi: 52-54.*

¹⁸⁰ Još preostaje (tal.).

¹⁸¹ U pohvalama (tal.).

¹⁸² Ovu našu pjesmu (tal.).

¹⁸³ Gdje hrane ne nedostaje (tal.).

A pak će ovò na ultimatu,
Od kolendà uzet platu,
Er Maričina čuh od brata,
Da se užalo i od Pracata

Kolendavat u ovè dane
Prijatelje odabranè,
On zna užance kolendarà,
Er primeće libra starà.

I meni je reko Autore,
Mnogo od temi koj govore,
To jes govore da večeras
Valja izventat koji god veras.

I činiti tresku jaku,
Za proslavit majku svaku
Stega primi kolendare,
Koji slijedu užance stare.

I ne ištu vam ni paru,
Neg pozdravljaju majku Maru.

Nadahnuće za kolendu uoči očića koje donosi posljednja nedjelja u Došašću, Zamagna je pronašao u Sigismundu-Luku Ivanovu Sorgu. Iako je nije posvetio svome ocu, Zamagna je ovom kolendom iz 1818. dragocjeno “konzervirao” *očiće* kao adventski kolendarski povod u tradicijskoj baštini Rijeke dubrovačke.¹⁸⁴ Očići su danas, baš kao i materice, zagubljeni u dubrovačkom adventskom običajnom nasljeđu, srećom ne i zaboravljeni, jer se (iako

¹⁸⁴ Oci, očići ili oci nebeski, kako se taj blagdan naziva u Bosni, dio su adventskih običaja Hrvata u Bosni i Hercegovini, zagorskoj Dalmaciji i kod Bunjevaca. Djeca i žene, “ucjenjivale” su muškarce darovima (orasima, lješnjacima, smokvama, slatkišima, rakijom...) kojima su se “vezani ili zarobljeni” mogli otkupiti. U nekim krajevima očići (i materice) značile su tek puko čestitanje djece roditeljima uz prigodni dar (M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*: 121-122).

ne u kolendarskom, nego samo blagdanskom značenju) njeguju u selima Dubrovačkog primorja.¹⁸⁵

*Kolenda G. Šišku Sorgu uoči očića*¹⁸⁶

Ocasion¹⁸⁷ kad je kojà,
 Agvanta¹⁸⁸ je družba moja,
 Jako je čela i večeras,
 Skomponjati kakav veras.

Ter pjevati svi kò tići,
 Er su slamni sutra očići,
 Dake čujte na običajnu
 Vi koji ste u mezzanu

Svi pjevanje čujte, a više
 Ti počuj nas oče Šiše.
 Tvoja majka je onomadne,
 Poslušala kante skladnè.

¹⁸⁵ Na početku 20. stoljeća, *očići* su se u Dubrovačkom primorju slavili tijekom čitavog dana. U blagdansko jutro otac je, nakon primanja čestitki, djecu darivao bademima, orasima, suhim smokvama i drugim voćem, a starijoj je djeci davao novac. Primao je čestitare iz susjedstva i okolnih sela, a nakon večere, na kojoj se obično služila zelena menestra s mesom, nazdravljalo se domaćinu: “Zdravo da si moj mili prijatelju i poštenu domaćine ovog čestitog doma! Udijelio ti dobri Bog i sveti oci da budeš dočekivao ove dane u lijepom zdravlju, ljubavi i veselju sa svojim milim i čestitim ukućanima još mnogo i mnogo sretnih godina! Prijatelji se i rodbina oko ovog poštenog doma okupljali, vazda častili te u slozi i u ljubavi slavili svete oce, koji nek se mole u slavi rajskoj za grešne na zemlji i za duše naših mrtvih!” Svi bi na to odgovorili: “Amen, ako Bog da!”, a djeca bi zapjevala: “Oci u limbu bijahu, kad te glase slušahu, od veselja uzigrahu, slaveć Djevu Mariju!”. Danas se *očići* u zadnjoj nedjelji došašća u Dubrovačkom primorju, baš kao i nekada, slave nakon materica. U selu Trnova, primjerice, “reducirani” su na očev dar djeci. Ako otac to ne napravi, običaj je da ga djeca vežu konopcem dok se ne “oduži” darom. U Slanome su “na treću nedjelju prije Božića (Očiće), očevi i dedovi u snazi, častili ukućane mjendelima, smokvama i mantalom, a domaćin bi načevo novo vino za probu i čast!” (M. Mojaš, »Narodni običaji: svečanosti o Božiću i Uskrsu na području Dubrovačkog primorja i otoka.«: 60-61; kazivač Mario Gvozdenica (*1982, Trnova); Marija Nadilo, *Župa sv. Vlaha - Slano*. Slano: Župni ured Slano, 2007: 76.

¹⁸⁶ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 55-57.

¹⁸⁷ Prigoda (tal.)

¹⁸⁸ Ugrabi (tal.)

I joštera Bogu hvala,
Malvasie nam je dala
A gospođa Nika poi
Na lavima koja stoji.

Dala nam je kruha od muke,
I prikala od jabuke,
I pitancu iz taljierića,
Dumanjskijeh kolačića.

A ti što ćeš nam dati
Koji smo došli teb' kantati?
Nemoj da se smokve sušu,
Hiti iznesi kakvu skušu.

Da ti u tebe u kući nijesi,
Za devojci rijet donesi,
Nego majku Maru moli,
Da zazove kogà doli.

I da lijepo što oferiška,¹⁸⁹
Za otkupit svoga Šiška¹⁹⁰
Dake čini što te toka,
Apriremo noi la bocca.¹⁹¹

Ter glas Frana Mata, i Giva
Zavikat će Šiško evviva.

Iako današnjim blagdanskim hodom kroz crkvenu godinu ne bismo došli do Sv. Tome apostola jer se taj svetac nakon liturgijske obnove slavi 3. srpnja, ovaj blagdanski slijed nastavit ću po starom kalendaru koji je vrijedio u 19. stoljeću,

¹⁸⁹ Ponudi (tal.).

¹⁹⁰ U ovim stihovima, "i da lijepo što oferiška, za otkupit svoga Šiška", sadržana je matrica koja se u Dubrovačkom primorju u nedjelji očića njeguje još i danas. Darovima se očevi mogu "otkupiti" ili "odužiti" svojoj djeci.

¹⁹¹ Otvorit ćemo usta (tal.).

kada je Sv. Toma slavljen 21. prosinca.¹⁹² Uz blagdan Svetog Tome intenzivirali su se kućni poslovi pripreve mesa za Božić, osobito svinjetine što ovoj kolendi daje snažan folklorni pečat “otisnut” narodnom uzrečicom “sveti Toma, goni sutra prace iz doma”. Tim je stihom Zamagna u uvodnoj strofi *Kolende uoči sv. Tomè*, koju je napisao 1818. udahnuo običajnu dimenziju tradicijskog kalendara.¹⁹³ U prvom stihu *Kolende uoči svetoga Tome*, Zamagna iznova spominje Maru Sorgo Gradi i makar se čini da je to jedina poveznica s prethodnim kolendama, budući da u ovoj pjesmi nema čestitanja ni zaziva dobrih želja - tek šaljiva priča o konavoskim “pracima”, već se u drugom stihu jasno otkriva Zamagnina ciljana kolendarska nakana.

*Kolenda uoči sv. Tomè*¹⁹⁴

Gospo Mara, sveti Toma

Goni sutra prace iz doma,
Stega mi smo došli u tebe,
Sad za mnogè naše trebe.

Znajte dake da u Konavli,

Uljegoše neki đavli,
I tu je strašna treska bila,
Er se mnoga krv prolila.

Poginuše mnogi praci,

Koji će sutra bit na placi
Ako koji god čovjek nijedni
Da varat smo došli cijeni.

¹⁹² Blagdan Sv. Tome (21. prosinca), svetkovao se na državnoj razini još u 16. stoljeću, kada je u njegovu čašćenju sudjelovao i sam dubrovački knez, a kao državni blagdan čašćen je i u 18. stoljeću. Vidi: N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 394, 396-397.

¹⁹³ Narodnu uzrečicu “Sveti Toma, goni prasce doma” bilježi i Gavazzi, ističući da ponedje blagdan Sv. Tome ima posve suprotno značenje - kao dan u kojem tradicija nalaže da se blago ne smije tući ili njegovo meso spremati za blagdane. Za jadransko područje, o blagdanu Sv. Tome, prema Gavazziju, karakteristična je izrada božićnih (likovnih obrednih) peciva mahom od čistog pšeničnog brašna. Rihtman Auguštín bilježi stihove dječjih pjesmica: “Sveti Toma ubij prašca doma, ne skitaj se po selu, udrít će te batom po čelu.” Uz Tomin dan na Korčuli je bila poznata uzrečica: “Sveti Toma – ubi’ praca doma” (M. Gavazzi, *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*: 122-124; D. Rihtman Auguštín, *Knjiga o Božiću*: 25).

¹⁹⁴ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa* 1817., 1818., 1819., u *Rijezi*: 57-63.

Vjerovat mu nije sile,
 Neka pođe do na Pile,
 Tu će videt od Konavli
 Prace mledne¹⁹⁵ kako i čavli.¹⁹⁶

Ter će rijeti po moju glavu
 Istinu su rekli pravù,
 Ma vi ćete nami rijeti,
 Zašto njih pobiše, o dijeti?

Potanko vam kazat hoću,
 Za sve u dugo, Gospo poću,
 Nu za interes kakve plate,
 Pomljivo me poslušate.

Skupit će se praci u četu,
 Počinjući činit štetu
 Popališe sve brljoge,
 I još barke Đura Goge,

To gustalo nije njega,
 I Konavle je armò stega,
 Od Pločičà do Cavtata,
 A on se obukò od Pracata.

I reko je, po morsku geru,
 Imam dobit njima guerru,¹⁹⁷
 Njegova je bila armata
 Obučena od fanta batà.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Mledne, mršave.

¹⁹⁶ Ova kitica dokazuje kako blagdan Sv. Tome (koji se nekada slavio 21. prosinca), posjeduje i svoj dubrovački kontekst. Na Tomin dan se u prvoj polovici 19. stoljeća priređivao “dernek Konavljana, a poljana na Pilama (gdje je sad Hotel Imperial) bila je krcata zaklane krmadi” koju su, kako bi je prodali “građanima za peciva za Božić donosili Konavljani”. Kada je 1840. Austrija tu trgovinu opteretila porezom, običaj je nestao. Spomen o tim događajima, u pogovoru o Vodopićevoj *Denevriji* donosi Luko Paljetak (Mato Vodopić, *Denevrija*, prir. i popratnu studiju napisao Luko Paljetak. Dubrovnik: Matica hrvatska Dubrovnik, 2004: 156), a u svojoj *Kolendi uoči sv. Tomè* u posve dubrovačkom blagdanskome kontekstu “arhivirao” ju je sam Mato Zamagna.

¹⁹⁷ Rat (tal.).

¹⁹⁸ “Fanat bata” odnosno *fante di bastoni* u ovom je stihu lik “preuzet” iz igre kartama, koji na sebi ima ornamentirani zlatni plašt, s crveno-modrom kapom na glavi i ukrašenim batom u rukama.

Oružani svi ko raci,
 Ko u Pugliskom tamno placi,
 Kad su pošli da se obidè,
 Dobro Đuru guerra otide.

Er gdje koga su uhitili,
 Pod biljom su ga ostavili,
 Pobiše ih tutti quanti¹⁹⁹
 Da ne uzslijedu bit firfanti.

Al se u Rijeci obaznalo,
 Pomljivo me čujte malo,
 Da esisti još te razze,²⁰⁰
 Da i vi imate takè prace.

Tako pamet njemi šoka,
 Da u svakomu je šeset okà
 Ter da vam ne učini štetu
 Zakupio sam ovù četü.

Koja vas hoće sačuvati,
 Došla vas je avizati,²⁰¹
 Da ako vašu glavu znate,
 Da je sadar poslušate.

To jes da date, Gospo, zbilja
 Svakom od nas una biglia²⁰²
 Ter da bilje prace sijekù,
 Za sačuvat tebe, i Rijeku.

Nećemo ti ih mi ponijeti,
 Nego ćemo svi tad rijeti,
 Tebi lonzu i pataškinu,
 Sad da je pečeš u kominu,

¹⁹⁹ Sve zajedno (tal.).

²⁰⁰ Da postoji još te vrste (tal.).

²⁰¹ Obavijestiti (tal.).

²⁰² Jedan komad drva (tal.).

Tebi bedre, Gospo Mara,
I porcion jednu od čmara,
A od čmara drugi diò,
Ja za platu uzet bi ciò.

Nu i glavicu mi bi čeli,
Repić možeš dati Jeli,
Papke, pluće, e anche pikat
Mariji, da ne uzbude vikat.

Njom još idè i jetrica,
Er je bila pastierica,
I kad bi u spremu stigla,
Širila bi njih iz sigla.

Dake bilje dat nam hote,
Prima della mezza notte,²⁰³
Dajte bilje, spravte piće,
Njih potući družba otiće.

Ter izbavit lako tebe,
Od jednè onè potrebe,
Već je istoria già vi ho detto,²⁰⁴
Klanjam vam se con rispetto.²⁰⁵

Slijedom crkvene godine dubrovački kolendarski kalendar donosi Badnji dan osobito čašćen u dubrovačkoj kulturnoj tradiciji. Uoči Božića svetkovalo se i kolendavalo još u srednjovjekovnom Dubrovniku o čemu svjedoče statutarne odredbe o kolendavanju knezu iz 13. stoljeća, a u ceremonijalu svetkovanja državnog blagdana Božića sredinom 16. stoljeća sudjelovali su knez i svih 12 članova Malog vijeća.²⁰⁶ Predvečer uoči Božića kolendavalo se na gradskim

²⁰³ Prije ponoći (tal.).

²⁰⁴ Već je povijest što sam vam već rekao (tal.).

²⁰⁵ S poštovanjem (tal.).

²⁰⁶ *Liber Statutorum Civitatis Ragusii, Statut grada Dubrovnika, 1272*, prir. i prev. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002: I, glava IX, str. 93; N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 394.

ulicama pred vratima rodbine i prijatelja i tijekom 17,²⁰⁷ 18. i 19. stoljeća.²⁰⁸ U noćnom kolendavanju znalo se prekoračiti granice pristojnosti i dobre želje zamijeniti šaljivim stihovima,²⁰⁹ a tom blagdanskom nadahnuću nisu odoljeli ni dubrovački pjesnici.²¹⁰ Na Badnjak se kolendavalo i početkom 20. stoljeća,²¹¹ a za razliku od dosadašnjih navedenih datuma u kolendarskom kalendaru, jedino je Badnjak (uz Staru godinu) zadržan i u današnjem kolendarskom običaju.²¹²

Iako joj to ne otkriva naslov, iz drugog stiha sljedeće kolende vidljivo je da je riječ o čestitanju Badnjega dana koji prema Zamagninim opisima, prate *treske* uobičajenog apotropejskog učinka, a nije izostavljen ni pjesnikov "ophodni podsjetnik" o ponovljenu dolasku družine pred odabrana vrata. Iako se to ne razaznaje ni iz sadržaja niti iz naslova, i ova je kolenda ("ma ne pjevana" zapisano je u Kazalu), 1818. bila posvećena Mari Sorgo Gradi.²¹³

*Kolenda*²¹⁴

Pokliste nam u kampanji
Čestito vam danak Badnji,
I brez činit jedne šeste
Čestito vam ovè feste.

Ova družba vazda je bila
Tebi, Gospo, odveć mila,
Er je i prije dobra umora
Dohodila na ovà dvora.

²⁰⁷ *Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3, sv. 118, f. 172 (DAD).

²⁰⁸ S. M. Cerva, *Prolegomena in Sacram metropolim Ragusinam*: 526; *Compendio della Storia Sacra di Ragusa dell' abbate Gian Maria Mattei*: 66; F. M. Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, I: 196-197; I. A. Kaznačić, »Kita šaljivo-satirickijeh dubrovačkijeh pjesama.«: 89-128; P. A. Kazali, M. Vodopić, I. A. Kaznačić, O. M. Pucić, *Izabrana djela*: 282; I. Milčetić, »Koleda u južnih Slavena na osnovi istoričkih vijesti, narodnih pjesama i običaja našega vremena.«: 58; J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*: 126; Frano Kulišić, »Jedna božićna kolenda iz g. 1818.« *Dubrovnik* 52 (24.12.1908): 6-7.

²⁰⁹ *Diplomata et acta*, serija 76, 18. st, 3357, 192, br. 138 (DAD).

²¹⁰ Marko Bruerević, »Gosparu Antunu Serkoviću pripevana u Parigju g. 1820. u oči Božića.«, u: Medo Počić, »Marko Bruer Derivaux, pesnik slovinski u Dubrovniku.«, u: *Dubrovnik cvet narodnoga knjižtva* 3 (1851): 33-38; Antun Kaznačić, »Na Badnji dan.«, u: Antun Kaznačić, *Pjesme razlike*. Dubrovnik: Nakladom i troškom tiskare D. Pretnera, 1879: 48-49; *Kolenda g. Peru M. na Badnji dan 1868*, (nepoznati autor), rkp. 459/VII (ZKD).

²¹¹ Živko Živković, *Galerija dubrovačkijeh oriđinala*. Dubrovnik: Tisak i naklada knjižare Jadran, 1925: 95; F. Kulišić, »Jedna božićna kolenda iz g. 1818.«: 6-7.

²¹² Danas u Dubrovniku na Badnji dan i Badnju večer kolendavaju odrasli i djeca.

²¹³ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 99.

²¹⁴ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 68-71.

Za zakantat, kako znate
Brez ikakve časti i plate,
Nego samo što bi insala
Tvoga od srca njima dala.

Dake molim di bel nuovo
Kolendanje slušat ovò,
Er čut ćete njeke stvari
Što svedž užaju kolendari.

To jes augurat, da u jakosti
Živeš mnogo i u radosti,
Da s tobom mir pribiva,
Ter da njega srce uživa.

Da tvoji dani uzsjaju u tebi
Kako sunce po sred nebi,
Da ispunjaš svaku želju
I u petak, i u nedjelju.

Ter da budeš mnogo krati
S nam na Božić ovdi stati,
Sada vidiš ovu družbu
Poklanja ti svaku službu.

I Božićeva uoči dana
Činit tresku, colle i vrana
Ovoliko i većè žudi
Tebi družba od ovijeh ljudi.

I podnizeno sad govori,
Gospo naša vrata otvori;
Sada ulijeze puna gusta
Za okvasit suha usta.

Tek kad rečeš, braćo ulijeste
Da t' augurà buone feste.

Iako je sljedeća kolenda naslovljena *Kolenda uoči Božića u Rijeci*, u njoj se Zamagna poigrava s ophodom kojim družina odlazi mnogo dalje od susjednih vrata; kolendari ovdje idu iz Rijeke do Konavala, obilazeći Župu dubrovačku, Obod, Brgat, Šumet i Komolac odlazeći potom u pjesnikovim asocijacijama i preko mora do talijanskih gradova, do Jakina (Ancone) i Puglije. Čestitarski stihovi tek su u zadnjim kiticama kolende koju je Zamagna napisao 1818. godine.

*Kolenda uoči Božića u Rijeci*²¹⁵

Evo ti nas di ritorno,²¹⁶
 Su foccacia, svak col corno,²¹⁷
 Er mahniti kako đavli,
 Obišli smo do Konavli.

S intencionim od piačera,
 Sad pod zimu i Đanpijera
 Mal skvičanje od turina,
 Mal revanje od živina.

Činilo nam poče s' Bogom,
 Da smo čeli ubit se s rogom.
 Tad nam dođe u pamet tupu,
 Da mi odšetamo do u Župu.

Brodarica koja je na Obodu,
 Privezla nas je unje brodu,
 Tako mi ovega dana,
 Dali smo jom tri karantana,

Bolje neg se uz brda verat,
 I haljine, i crevlje derat,
 Kad smo u Župu arivali,
 Tovari su svi revali,

²¹⁵ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijeci*: 63-68.

²¹⁶ Na povratku (tal.).

²¹⁷ Ispod peći svak s rogom (tal.).

I stojeći u oboru
Hi, ha, hi, ha sve govorù,
Svaki s' glasom od slavića
Pjevà Marka Kraljevića,

Koji brez iskat ni dinara,
Zaimo nam je po tovara,
I u tovara mi na vratu
Našli smo se na Brgatu.

Tu je bilo lumbardanje,
Istò kako posred Španjè,
Tu se čuju iz komina,
Vonji kako usred Jakina.

Nu tijej vonja sjeti diò
Ne bi s' maslom pas izijò,
Tu smo našli tvoga Knega,
Koji nam je cio dat svega,

Kruha od muke, vina od grožđa,
I prasice s' ražnja od gožđa,
Ma je valjalo od tud bježat,
Er smo čuli kučke režat.

Ter smo dva dni u Šumetu,
Stali da nam kašu metu,
Golokudnè lijepe od muke,
Koju u lonac sipljù iz ruke.

Pak je vrtù, mutù i trude,
Dok se dobro zgusnut budè,
Tu rđavo nije stati,
Valjà al da se i doma vrati.

Stega ončas za pravedno,
Partili smo svi ujedno,
I sišli smo u Komolac,
De prid kućom stoji kolac.

Al već nijesmo u Komolcu
 Našli parè u tobolcu,
 Za platit cavalcaturu,²¹⁸
 Đuru iz Bote, vrlom Đuru.

Neg polako passo a passo²¹⁹
 Ujedno smo sišli abasso²²⁰
 U nas doma to jes u Rijeku,
 Āe poji pijevac kukurijeku,

Āe tokalo nas je doći
 Trpajući sve po noći,
 Ma ajme tuge! U Rijeci paka
 Smeli smo se svi cijeć mraka,

I izgubismo tramuntanu,
 Kako u Pugli, oli u koru vranu
 Koja je ovò od smeće vrsta
 Ne videt prid oči ni prsta,

Nego pasti prid tvâ vrata
 Kako ubijeni, gospo, od bata!
 Er nemilo brez lanterne
 Topu ti se sluge vjerne.

I mrsu se, ajme meni!
 Radi vjetra, i studeni
 Dake da se ne izgubimo,
 Ujedno te svi molimo.

Molimo da u radosti,
 Ukažeš nam zdrak svjetlosti,
 Ter nas staviš napat samo,
 Da ti ujedno auguramo.²²¹

²¹⁸ Jahanje (tal.).

²¹⁹ Korak po korak (tal.).

²²⁰ Dolje (tal.).

²²¹ Āestitamo (tal.).

Svega iz lonca buone feste
Nu već reci, braćo uljeste.

Baš kao i Badnjak iz prethodne kolende i Stara godina predstavlja kolendarski povod koji je još iz srednjovjekovnog Dubrovnika zadržan do danas. U dubrovačkoj kulturnoj tradiciji taj je blagdan obilježen književnim (pisanim) i običajnim (usmenim) kolendarskim tragovima.²²² Kolenda je bila pjesma koja “kaže nami, ako išta, kad je svrha s kom dospijeva i početak od godišta”, kako je to ustvrdio Andrija Paoli u 18. stoljeću,²²³ a kolende uoči Novog ljeta u pjesničkom su nadahnuću bile prisutne i tijekom 19. stoljeća.²²⁴ Tijekom 18. i 19. stoljeća, uoči tog blagdana, intenzivno se kolendavalo i na dubrovačkim ulicama.²²⁵ Kolende su odzvanjale na poljanama i ulicama Dubrovnika i na pragu i prvoj polovici 20. stoljeća,²²⁶ baš kao što to djeca i odrasli rade i danas.

²²² Prvi spomen o kolendavanju na Staru godinu nalazi se u Statutu grada Dubrovnika kojim je, uz ostalo, normirano darivanje kolendara i starogodišnje kolendavanje vlasteli i crkvenim velikodostojnicima. Kneza su u Dvoru pohodili i ribari i majstori svih obrta koji su bili Dubrovčani. *Nokjeri* i dubrovački mornari na Staru su godinu odlazili i gospodinu nadbiskupu, a darove za kolendavanje morao je davati i knežev zamjenik. Sredinom 16. stoljeća Sv. Silvestar bio je državni blagdan u kojem je ceremonijalnim prinosom sudjelovao i sam dubrovački knez. U istom stoljeću Maroje Mažibradić napisao je *Kolendu*, jednu od najstarijih sačuvanih pjesničkih primjera čestitanja prvog dana Novog ljeta, a blagdan Obrezanja Gospodinova 1.1. u istom se razdoblju slavio kao državni blagdan u čijem je ceremonijalnom obredu uz kneza sudjelovalo svih 12 članova Malog vijeća. Starogodišnja veselja među dubrovačkim pukom zbivala su se na ulicama i u 17. stoljeću o čemu svjedoče tužbe iz arhivskih serija. Vidi: *Statut grada Dubrovnika*: knjiga I, odredbe X, XVII, XXVII, XXVIII, XXIX, str. 95, 103, 117-118; N. Lonza, *Kazalište vlasti*: 394; Rkp. 628, str. 7, prijepis iz 19. stoljeća (ZKD); *Lamenta de Intus*, serija 51, sv. 118, f. 120, f. 122 (DAD).

²²³ »Pjesan Gospara Andra Pauli, vlastelina Dubrovasckogha. U Dubrovniku. Ljetta G. 1781.«, rkp. 127 (AMB). Rukopis je čuvan u zborniku duhovnih pjesama: 319-341.

²²⁴ Antun Kaznačić, »Kolenda za Novo godišće.«, u: *Kolende*, rkp. 539 (ZKD); »Kolenda uoči Novoga godišta.«, u: M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 71-73; *Kolenda mnogopoštovanom Gospodinu gosp. Dr. Ivu Svilokosu vrijednomu svećeniku, prijateljski skup od Vale na Staro godišće pjeva i za spomen ljubavi poklanja sljedeću Kolendu*, rkp. 610/1 (ZKD).

²²⁵ Pri tomu su prekomjerna veselja znala uzrokovati i prekoračenja pristojnog ophođenja što je nerijetko rezultiralo sudskim tužbama. S. M. Cerva, *Prolegomena in Sacram metropolim Ragusinam*: 526; *Compendio della Storia Sacra di Ragusa dell' abbate Gian Maria Mattei*: 66; F. M. Appendini, *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei*, I: 196-197; Ivan August Kaznačić, »Kita šaljivo-satirickijeh dubrovačkijeh pjesama.«: 89-128; P. A. Kazali, M. Vodopić, I. A. Kaznačić, O. M. Pucić, *Izabrana djela*: 282; I. Milčetić, »Koleda u južnih Slavena na osnovi istoričkih vijesti, narodnih pjesama i običaj našega vremena.«: 58; *Lamenta de Intus*, sv. 118, f. 120v, 122 (DAD).

²²⁶ J. Bersa, *Dubrovačke slike i prilike (1800.-1880.)*: 126; Ž. Živković, *Galerija dubrovačkih oridinala*: 95; Antun Ljepopili, *Koleda*, rkp. 589, 48-49 (ZKD). “Staro ljeto već zalazi, a novo nam pridolazi, obilaze kolendari, običaji naši stari...”

Iako je kolendavanje u crkvenoj godini završavalo Vodokršćem, u Zamagninom “kolendarskom izboru” posljednji datum uoči kojeg je napisao kolendu bila je Nova godina. Taj blagdanski povod namijenio je gospođi Ori (Ursuli Franatićinoj) Sorgo posvetivši joj *Kolendu uoči Nova Godišta* uz prizivanje ukućana da s *funjestara* slušaju pjev vesele družine. U ovoj su kolendi napisana i dva formulna stiha kolendarskom tradicijom iznesena sve do današnjih dana; “pak iznesi suha voća / da pjevamo do ponoća”.

*Kolenda uoči Novoga Godišta*²²⁷

Svi smo došli ko mahniti
S vam godište završiti,
I od mahnica jošter gore,
Pjevat hvale gospođe Ore.

Al vi u kući koji stojte,
Na funjestru svi izidite,
Za viđeti kolendare,
Prijatelje vaše stare.

Er su užance dubrovačke,
Ako nigda večeraske,
Po vratima prijateljâ
Činit tresku i veselja.

Dake primi srca iz svega,
Sve požude skupà ovega.
I molim te njemu prosti
Ak' ne reče tebi dosti.

Za kaparu i još od tvoga
Nam proštenja pitanoga,
Otvori nam vrata, otvori,
Da nas zima ne obori.

²²⁷ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi: 71-73.*

Ter mi razgni kumpaniju,
 Davajuć moscat, i rakiju,
 Pak iznesi suha voća,
 Da pjevamo do ponoća.

E mâ družba vikajuć viva,
 Ujedno ti obećiva
 Da do zorè poći neće,
 Samo otvori vrata veće.

U sljedećoj kolendi ne doznajemo blagdanski povod - Zamagna nas tek izvješćuje o kolendavanju Mokošana u zimskoj noći 1818. pred vratima odabrane kuće. Podno naslova Zamagna je zapisao svojevrsnu posvetu Riječanima, umetnuvši citat iz Horacijeve poslanice Pizonima o pjesništvu (*Ad Pisones* ili *De arte poetica liber*), pisane po uzoru na Aristotelovu *Poetiku*.²²⁸ Međutim, u toj kolendi znakovitija je opaska koju je Zamagna zapisao u Kazalu, na posljednjoj stranici zbirke, gdje pokraj naslova pjesme stoji: "budući me molili da im sto stucnem".²²⁹ Možda je ta Zamagnina spremnost za udovoljavanjem molbi Riječana ili bližnjih u obitelji i krugu prijatelja bila zapravo *leitmotiv* nastanku ove zbirke o blagdanskim veselicama.

*Kolenda Riječanima*²³⁰
 (*undique collatis membris ... Horat. Art. Poet.*)²³¹

Augurat vam buona sera,
 Mi smo došli con la liera,
 Na običanu, tak mi vrana,
 Evo k tebi Mokošanà.

²²⁸ Vladimir Vratović, *Horacije u dubrovačkom pjesništvu 18. i 19. stoljeća*. Zagreb: BIAKOVA, 2011: 162.

²²⁹ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 99. "Stucati" znači govoriti ludosti, gluposti.

²³⁰ M. Zamagna, *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819., u Rijezi*: 73-76.

²³¹ Djelić stiha *undique collatis membris*, koji je Zamagna preuzeo, uvodni je dio Horacijeve poslanice koja u odabranom fragmentu glasi: *Humano capiti cervicem pictor equinam / iungere si velit et varias inducere plumas / undique collatis membris, ut turpiter atrum / desinat in piscem mulier formosa superne, / spectatum admissi risum teneatis, amici?* / Ljudskoj glavi da bi slikar / konjsku grivu pridružio / pa na uda svakojaka / šaro perje navlačio / tak da žena z'gara lijepa / na rep svrši grdne ribe / nakaz takvi, prijatelji / da pred oči vama stave / smjeh uztegnut biste l'mogli? (V. Vratović, *Horacije u dubrovačkom pjesništvu 18. i 19. stoljeća*: 162-163).

Dake veseo di bon nuovo,
 Kolendanje slušaj ovò,
 Er ćeš čuti sad per brio,²³²
 Što pas s' maslom ne bi izijo.

Imà do sad mnogo danà,
 Da činim crna vrana
 Časom tamò, časom amo
 Po svijetu se svud skitamo.

Na objedu mi jučera
 Svi smo bili u dum Pijera,
 I jeli smo masla od torte
 Na večeri u Andra iz Šorte.

Koji s nogom priko noge,
 Stoji ko gambor usred voge
 Ma vi koji ste curiosi,²³³
 Čujte affari portentosi.²³⁴

Čujte rekoh objed paka,
 Priganijeh s mukom rakà,
 I skuhana lijepa drva
 To je pitanca bila prva.

Iza tega štufatini,
 Od prasaca svi turini,²³⁵
 A priganè (mili Bože),
 Dum Ilije gaće od kože.

²³² Jer ćeš čuti sad poletno (živahno).

²³³ Znatiželjni (tal.).

²³⁴ Poslove čudnovate (tal.).

²³⁵ Njuške (tal.).

Da vidite Andra paka,
Obučena od junaka,
U velati od skorupà,
S polakinom fanta kupà.²³⁶

Take mi smo ćeli tijestit
I velatu njemu izjestit,
Ma već ti sam dosta reko,
Jezik mi je zaisto otekò.

Sadar ovdi pjevajući,
Po ovom zimi prid tvom kući,
Spravi stegà ovom družbi
Da ne pođe ona u tužbi.

Neću da se smokve uzsušu,
Ni da pridaš kakvu skušu
Er nećemo, brate, s vranom
Zalijevat se s' damižanom.

Nego žmulom samo od gusta,
Zgazit ćemo puta dosta
Reko bih ti što naprijeda
Ma se strašim tvoga jeda.

A pak nećè da pomognu,
A ja revat sam ne mogu,
Stega otvori tak' ti zdravlja,
Družbi kà te sad pozdravlja....

Mato Franov Zamagna kolende je uglavnom pisao članovima obitelji i bliskom krugu, ne izostavljajući Riječane, Mokošane i žitelje sela dubrovačkog kraja, identificirajući na taj način "mjesta radnje" ladanjskih zabava i kolendavanja

²³⁶ Zamagna je u ovom stihu posegnuo za dečkom kupa (*fante di coppe*), iz kartaške igre, asociirajući na izgled na karti prikazanog mladića, odjevena u svečanu crveno-modru odoru, zaogrnutu zlatnim plaštem s naslikanim ukrasima i s kapom na glavi.

s početka stoljeća. Rijeka dubrovačka kod njega je kulturni topos poput onog iz vremena Ilije Crijevića i prvih humanista.²³⁷ Iako je blagdanski sustav koji su “pratili” kolendarski ophodi stihotvorca uglavnom čvršće vezao uz obitelj i prijatelje, kolendar Mato Zamagna pružio je etnološkoj literaturi dovoljno sačuvanih zapisa o izvornom običajnom nasljeđu zimskog blagdanskog ciklusa koji se u znatnom dijelu njeguje i danas. Sažimajući taj pogled isključivo na kolendarsku baštinu čini se da su do danas u dubrovačkoj blagdanskoj tradiciji opstale dvije kolende - uoči Božića i uoči Nove godine, dok ostale iz Zamagnina repertoara predstavljaju tek spomen na nekadašnja svetkovanja.

Zamagnine kolende u sebi nose otisak blagdanskih običaja i prožimanja “visoke” i “niske” kulture od kojih su se neki (poput trgovanja svinjama na Pilama uoči Sv. Tome, kolendavanja uoči materica i očića ili uoči Sv. Šimuna i Jude) s vremenom na dubrovačkom prostoru izgubili. Neki blagdanski povodi, poput Sv. Martina, u današnjoj su tradiranoj niti reducirani na običaje krštenja mladog vina, ali bez kolendavanja koje je u svojim stihovima “kaširao” Mato Zamagna.

Ne znamo pouzdano je li se u veselim povorkama kolendara koje je opisao Zamagna uistinu pjevalo, ali s obzirom na česti spomen glazbala i stihova kojima se izravno svjedočilo o pjesmi, može se pretpostaviti da je pjev uistinu pratio kolende. To sugerira i notno crtovlje na unutarnjim stranicama korica zbirke. Iako na njemu nema violinskog ključa ni nota, čini se da je netko ipak posezao za notnim papirom.

Životni optimizam i šaljivi ton vezivne su niti kolendarske zbirke koja, osim što svjedoči o Zamagninu osobnom mladenačkom zanosu, govori i o “funkcioniranju” kolende u blagdanskim “inventurama” u smislu društveno prihvaćenog čestitarskog komuniciranja (prepoznatog u Dubrovniku već u 13. stoljeću).

Budući da nas ti tekstovi još i danas zabavljaju i u njima se i danas može opušteno i s osjećajem životne radosti uživati, pretpostavljam da je lakozabavna književnost u Dubrovniku u 18. i početkom 19. stoljeća brojne recipijente činila

²³⁷ Nadahnjujući se ljepotom njezina krajolika, pjesnici i putopisci (Rajmund Kunić, Marin Držić, Ilija Crijević, Didak Pir Luzitanac, Đuro Hidža, Pijerko Bunić Luković, Serafino Razzi i dr.) u starini su Rijeku dubrovačku nazivali Arionom, Elikonskom brzom vodom, čarobnom vodom i čarobnom dragom... Vidi: S. Stojan, »Rijeka dubrovačka kao književna inspiracija.«: 175-186.

aktivnim sudionicima vesele i neobvezujuće igre.²³⁸ Stihove Mata Franovog Zamagne, lišene poetike ali pune užitka kolendarskih veselih pohoda, danas prepoznamo kao vrijedan etnološki i kulturološki trag spontane ljudske radosti i “dokumentiranog kolendavanja” među dubrovačkom vlastelom i pukom u prvoj polovici 19. stoljeća.

²³⁸ D. Fališevac, *Dubrovnik - otvoreni i zatvoreni grad*: 295. Na taj je način, kao izraz naglašeno popularne kulture, lakozabavna dubrovačka književnost imala i pozitivnu društvenu funkciju, jer su takva zabavna djela svojom fleksibilnošću nudila i društveno privilegiranim i društveno marginaliziranim grupama mogućnost izražavanja.

THE *KOLENDE* OF MATO ZAMAGNA

JELENA OBRADOVIĆ-MOJAŠ

Summary

Mato Zamagna (1800-1870), nobleman of Ragusa, wrote his first *kolende* at the age of seventeen. These traditional carols he sang accompanied by other singers to mark the eve of various feasts, such as Michaelmas, St. Martin's Day, but also of St. Andrew, St. Thomas, St. Simon and Judas, St. Francis, St. Nicholas, Mother's and Father's Days in Advent, Christmas Eve and New Year's Eve, dedicated to the next of kin, friends and inhabitants of Rijeka dubrovačka, and compiled in the collection *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819. u Riezi*. Zamagna's *kolende* were written after the fall of the Dubrovnik Republic, when jocular verse was primarily an expression of idleness, and as such are far from the poetic and metric achievements of the 'poetry of the ancestors'. Yet in the wealth of nineteenth-century occasional verse, Zamagna's poetry is valuable for its ethnographic descriptions which, from the ethnological, folklore and anthropological aspect, provide an insight into the broader *kolende* tradition, culture and popular customs upheld by both nobles and non-nobles, some of which, especially the tradition of singing *kolende* on Christmas Eve and New Year's Eve, have survived to the present day. The verses of *kolende* have confirmed the continuous process of the interplay between 'high and low' culture—that is, between the customs of the urban and rural, noble and popular traditional heritage. It is noteworthy that the found collection compiles and saves from oblivion the repertoires of *kolende* that were composed to serve a single occasion and were rarely preserved by the authors. The manuscript collection *Kolende od godisctaa 1817., 1818., 1819. u Riezi* contains 25 *kolende* and a prose piece entitled *Testamenat jednogha Subatza, donesen i prolegan na tarpesi u G. Marre Givove na Svetogha Nikollu*, kept at the Scientific Library in Dubrovnik.